

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.ФРАНКА
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри української літератури та теорії літератури,
доктор філологічних наук, професор
_____ Петро Іванишин « » _____ 2025 р.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ РОКСОЛАНИ
В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ:
ВІД ОСИПА НАЗРУКА ДО ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Спеціальність 014. Середня освіта. (Українська мова і література)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття кваліфікації: вчитель української мови і літератури

Автор роботи Соломія Кулин: _____
підпис

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор **Ігор Набитович** _____
підпис

Дрогобич, 2025

Захист кваліфікаційної (магістерської) роботи

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ РОКСОЛАНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ: ВІД ОСИПА НАЗРУКА ДО ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Оцінка якості роботи (до 35 балів): _____

Оцінка за захист роботи (до 30 балів): _____

Оцінка за період навчання (за результатами зведеної відомості)
(до 35 балів): _____

Загальна кількість балів (або за чотирибальною шкалою) _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

_____	Голова ДЕК _____	_____
Дата	підпис	прізвище, ім'я
	Секретар ДЕК _____	_____
	підпис	прізвище, ім'я

Summary

Historical prose of Ukrainian emigration was intended to act as an important factor Ukrainian historical prose has always aimed to be an important factor in the restoration/maintenance of national memory, and also - was a means of creating national myths, projecting the past, preserving national traditions.

The master's thesis analyzes the transformation of the image of Roksolana in the novels "Roksolana" by Osyp Nazaruk and "Roksolana" by Pavlo Zagrebelnyi. This image is both eternal and global, because it goes beyond the original work and has universal human significance. Its relevance remains unchanged for centuries and continues to inspire artists in different countries and genres to create masterpieces in different forms of art.

This fascination has led to the emergence of numerous literary works that interpret and depict her image in different ways, reflecting the unique points of view and interpretations of the respective authors. In the 20th and 21st centuries, the image of Roksolana became a universally recognized symbol of historical literature in various genres. Using the legend of this famous Ukrainian woman, the authors attempted to recreate the conditions of her life, delve into the unique aspects of her character, and reveal the secrets of her impressive ascent.

Resume

Українська історична проза завжди мала на меті виступати важливим фактором відновлення/утримування національної пам'яті, а також – була засобом творення національних мітів, проєктування минулого, консервацію національних традицій.

У магістерській роботі проаналізовано трансформацію образу Роксолани в романах «Роксоляна» Осипа Назарука та «Роксолана» Павла Загребельного. Цей образ одночасно є вічним і світовим, тому що виходить за межі оригінального твору та має загальнолюдське значення. Його актуальність залишається незмінною протягом століть і продовжує надихати митців у різних країнах і жанрах на створення шедеврів у різних формах мистецтва.

Це захоплення призвело до появи численних літературних творів, які інтерпретують і зображують її образ по-різному, відображаючи унікальні точки зору та інтерпретації відповідних авторів. У XX – XXI століттях образ Роксолани став загальновизнаним символом історичної літератури в різних жанрах. Використовуючи легенду про цю відому українку, автори спробували відтворити умови її життя, заглибитися в унікальні сторони її характеру та розкрити таємниці її вражаючого сходження.

З м і с т

Вступ.....	4
Розділ I. Осмислення постаті Роксоляни у світовій культурі.....	9
Розділ II. Художнє представлення постаті Роксоляни у повісті Осипа Назарука.....	21
Розділ III. Поетика образу Роксолани у романі Павла Загребельного.....	37
Висновки.....	53
Бібліографія.....	59

ВСТУП

Загадкова правителька Османської імперії Роксолана (також відома як українська полонянка Анастасія Лісовська) полонила уяву багатьох поколінь. Її образ спонукав істориків закопатися в архівах тієї епохи, письменників і поетів надихнув на створення літературних творів, кінематографістів – на зйомки фільмів про цю незвичайну жінку. Незважаючи на те, що вона була слов'янкою в мусульманському світі, Роксолана зуміла полонити серце грізного султана Сулеймана. Вона вийшла за рамки гаремного життя і разом з ним брала активну участь в управлінні державою і займалася благодійністю. Її статус майже рівної чоловікові жінки суперечив суворим ісламським звичаям того часу. Незважаючи на подив, ненависть і захоплення, які вона викликала в суспільстві, спадщина Роксолани продовжує захоплювати та інтригувати людей.

Вважалося, що Анастасія Лісовська, також відома як Роксолана, зачарувала султана, і її боялися та зневажали турки. Однак європейці були зачаровані її красою та розумом і вражені її впливом на могутнього та непереможеного Сулеймана, який підкорив більшу частину християнського світу. Легенда про Роксолану зростала, як і про Марусю Богуславку, героїчну постать, яка зберегла свої християнські звичаї та мову, незважаючи на полон. Якщо немає конкретних доказів історії дівчини, яка визволила козацьких полонених, то архівні документи підтверджують реальність Роксолани, яка не лише була окрасою гарему, а й стала законною дружиною Сулеймана та знаковою постаттю в історії Османської імперії. Понад 35 років вона провела поруч із Сулейманом, залишивши незгладимий слід в імперії.

Історія про те, як, здавалося б, звичайна жінка здобула прихильність суворого правителя, піднявшись із рабині до могутньої коханої Хасекі

Хуррем-султан і відіграючи значну роль у формуванні історичних подій, продовжує захоплювати істориків та митців. Загадка Роксолани залишається джерелом інтриг і таємниць.

Протягом часів історія Роксолани здобула значну увагу та визнання як у вітчизняних, так і закордонних джерелах, особливо в царині історії та культури. Її образ захоплював уяву багатьох поколінь, ставши легендарною постаттю, яка продовжує викликати інтерес як істориків, так і письменників.

Роксолана, українка з видатною історією, здобула всесвітнє визнання завдяки своїм образам у різних видах мистецтва, зокрема в літературі. Як наслідок, відбувається постійне оновлення творів, які заглиблюються в її історію та характер. Тому вкрай необхідно ретельно вивчити ці літературні твори та створити комплексне зображення Роксолани як літературної постаті, спираючись на художні інтерпретації українських письменників, які зверталися до її образу у своїх творах.

Обрана тема є *актуальною*, оскільки досліджує тонкощі художньої інтерпретації образу Роксолани в різних творах української літератури, враховуючи як історичні, так і сучасні аспекти. Крім того, цей аналіз бере до уваги поточний літературний дискурс щодо антиколоніалізму, який залишається актуальним і нагальним питанням у наш час.

Магістерська робота вносить наукову *новизну*: у представленій тут магістерській роботі досліджено художні твори, які зображають Роксолану як світову постать. Крім того, це дослідження підкреслює різницю в зображенні Роксолани митцями різних епох. Вона заглиблюється в трактування образів цієї знакової постаті українськими митцями кінця XX – XXI ст., завдяки чому створюється комплексний образ Роксолани на основі сюжетно-образного змісту цих творів.

Об'єктом цього дослідження є історичні романи Осипа Назарука “Роксоляна” та Павла Загребельного “Роксолана”. *Предметом* дослідження є

ідеологічні та поетикальні параметри образу війни в історичних романах Осипа Назарука та Павла Загребельного.

Методологічною основою магістерського дослідження є об'єктивний підхід до висвітлення ідеологічних та історично-політичних параметрів кожного з цих романів. Основними *методами дослідження* у магістерській роботі є соціально-історичний, історико-порівняльний та культурно-історичний. Методологія, застосована в дипломній роботі, передбачає порівняльно-типологічний аналіз літературних творів. Такий підхід допомагає виявити як спільні, так і унікальні риси в зображенні Роксолани, а також дає змогу зробити висновки про те, як вона зображена як національна героїня в сучасній літературі. Наше дослідження зосереджено на вивченні історичних та художніх свідчень, знайдених у текстах про легендарну Роксолану, видатну постать Османської імперії.

Метою дослідження є окреслення основних суспільно-політичних параметрів та засобів поетики образу війни в романах про Роксолану, ґрунтовно дослідити прийоми її зображення в українській літературі та виявити характерні риси її образу. Крім того, це дослідження має на меті вивчити різні інтерпретації світогляду, переданого через зображення Роксолани письменниками різних періодів, забезпечити комплексне розуміння багатогранної природи Роксолани як літературної постаті та наслідків таких зображень для формування культурного сприйняття. Для її здійснення слід вирішити такі *завдання*: Представити історичні романи Осипа Назарука «Роксоляна» до Павла Загребельного у контексті української історичної прози ХХ ст.; проаналізувати поетику образу Роксолани, ідеологічні проблеми романів; дослідити контексти цих історичних творів; простудіювати ідейно-естетичні та історіософські концепції творів; окреслити місце творчості цих письменників в українській літературі ХХ століття.

Структура даної магістерської роботи обумовлена метою та завданням дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку

використаних джерел. Результати, отримані в магістерському дослідженні можуть, бути використані в процесі підготовки до семінарських занять з історії української літератури XX століття, а також – при підготовці уроків позакласного читання в школі.

Розділ I. ОСМИСЛЕННЯ ПОСТАТІ РОКСОЛАНИ У СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

У сучасному літературознавстві вічні образи мають декілька пояснень. Вічні образи – це образи, які стають загальнолюдською сутністю, дають безліч можливостей для філософських роздумів. Вічні образи в літературознавстві та культурознавстві класифікують за типами – літературний історичний

В європейській культурі відомо багато вічних образів, зокрема, Прометей, король Артур, Гамлет, Фауст, Ромео і Джульєта, Люцифер. В українській культурі – Ярославна, Мазепа, Мавка, Маруся Чурай та Роксолана.

Вічні образи пояснює «Літературознавчий словник – довідник» як «образи, які за глибиною художнього узагальнення виходять за межі конкретних творів та зображеної в них історичної доби...» [10, с. 138].

Вічні образи часто виступають символами, розповідаючи згорнутий сюжет чи міф. Одними з найпоширеніших вічних образів є такі речі, як зображення хрестів або сердець, а також символи з різних легенд, таких як круглий стіл з історії короля Артура, чаша Святого Грааля з історії Ісуса, Олімп з грецької міфології. Час і простір також часто зображують за допомогою образів, таких як всесвітній потоп або Страшний суд. Але найчастіше використовуються вічні образи персонажів історії, літератури та драми.

Легендарних прикарпаток було дві: рогатинка Роксолана та Ярославна, донька галицького князя Ярослава Осмомисла. Роксолана була неабиякою жінкою, славилася своїм розумом і мужністю. Ярославна також була дуже розумною і сильною, і її любили багато людей. Разом ці дві жінки були дуже важливими постатями в історії. Вони були причетні до багатьох важливих подій, їхні імена згадуються у багатьох віршах та оповіданнях. Розповіді про них є свідченням сили та мужності жінок, нагадуванням про важливу роль жінки в історії.

Мазепа, мабуть, найбільш часто зображена постать в українській історії, йому присвячено багато досліджень. Його зображували в різних образах: від чудового патріота до трагічної постаті. Цей образ не тільки вічний в українській культурі, а і в світовій. Мазепа був цікавою постаттю як в історичному, так і в художньому відношенні своєю відданістю прагненням українського народу та боротьбою за самовизначення. Англійський письменник Джордж Гордон Байрон був дуже захоплений Мазепою та його творчістю, а також разом з Іваном Мазепою цікавився козацькою Україною.

Протягом століть ці образи не втрачають своєї актуальності. Їх імена стали загальними назвами і часто використовувалися як епітети, позначаючи ті чи інші характеристики людини чи літературного героя. З конкретного історичного контексту виринають вічні образи. Відображення безперервних колізій історії людства, закарбування сутнісних характеристик. Людські характери, зосереджені на вічному пошуку сенсу буття, що визначає їхню майбутню привабливість.

Більшість зображень, які називають «вічними», мають велику місткість вмісту, тобто їх можна використовувати для передачі великої кількості інформації. Вони також мають високу художню цінність, тобто ними можуть насолоджуватися люди з різним становищем. Крім того, вони часто здатні долати культурні кордони, а це означає, що їх можуть зрозуміти люди з різних місць і епох. Вони дуже універсальні — їх можна поєднувати з іншими зображеннями, щоб створювати нові історії, адаптуватися до нових обставин і використовуватися в різних мистецтвах і дисциплінах. Вони також легко перекладаються на інші мови.

Літературознавець О. Червінська стверджує: «Образи-персонажі літературного походження — це лише різновид традиційних образів узагалі, які сягають і античної міфології, і фольклору, і святого писма, і конкретних літературних першоджерел. Деякі з них такі постійні в художній практиці різних епох, що дістали термінологічну позначку «вічних» [48, с. 151].

Вічними стають і історичні постаті, бо вони продовжували відтворюватися письменниками в різні періоди світової історії, на чому наголошує О. Червінська, що художні образи котрі мають історичне походження – вертативні, і це їхня найважливіша розподільна ознака. Також дослідниця наголосила, що традиційний образ «виникає насамперед як явище національне» [48, с. 153].

Дослідниця О. Шевчук, поділяючи погляди О. Червінської, стверджує, що «у звичному процесі традиціоналізації образу історичної особи бувають і винятки. Один із них стосується постаті Роксолани (1505 – 1561) – дружини турецького султана Сулеймана Пишного» [50, с. 111].

Таким чином, традиційні образи можуть вийти за межі національних явищ, стати вічним (завжди актуальним) і світославним (в літературі різних народів). Приймаючи погляди О. Шевчук на поняття «вічний образ», «світовий образ» і «традиційний образ», можна зробити висновок, не будь який традиційний образ набуває статусу світового і, що важливіше, вічного образу. Тому образи історичних діячів, створені різними авторами в різні періоди розвитку літератури, – це насамперед традиційні образи, а вже потім за популярністю та тривалістю ролі – світові й вічні.

У цьому вічному образі Роксолана постає як реальна історична постать, добре відома в Європі та за її межами, легендарна особистість, про яку досі говорять, якою захоплюються, автори пишуть вірші і романи. У сучасній літературі образ Роксолани зазнав значної трансформації під впливом різних філософсько-моральних концепцій, таких як макбетизм, гамлетизм, валленродизм, фаустівство, галілеївська проблематика. Ці детермінанти дали новий погляд на історію, проливши світло на внутрішній світ головного героя, його емоційні схильності та моделі поведінки.

Образ Роксолани – доньки священика з містечка Рогатин, що знаходиться на Галичині, дівчини яка потрапила в полон до татар і подолала тернистий шлях від полонянки до законної дружини султана, безсумнівно

можна назвати вічним образом, адже ця постать непокоїть суспільство протягом століть.

Східознавець Агатангел Кримський підтверджує, що Роксолана родом з Рогатина (нині Івано-Франківської області), зазначаючи «Венеціанські послы в своїх листах — «реляціях» із Царгороду систематично зазначають, що Роксолана — «родом русинка (українка)» [31, с. 184].

Для Роксолани немає однозначного імені, оскільки українські та польські письменники ХІХ століття називали її різними прізвиськами: Настя та Олександра. Європейські послы називали її Роксоланою. У гаремі султана вона була відома як Хюррем, що в перекладі з турецької означає «усміхнена», «весела». Анастасія або ж Хюррем Султан проявила себе не так як інші полонені дівчата. Наперекір османським традиціям вона спромоглася стати єдиною законом дружиною султана Сулеймана, змусила могутнього султана відмовитися від гарему. Ця жінка дозволяла собі нечуване для ісламу: ходити з відкритим обличчям, позувати художникам і приймати іноземних послів. Українка швидко увійшла в політичне життя Османської імперії, що не дозволялося нікотрій особі жіночої статі. Європейські послы були шоковані, коли Роксолана сіла на трон поруч із чоловіком із відкритим обличчям. Вона зовсім не була схожа на покірну східну жінку, більше нагадувала давньоєгипетську царицю Клеопатру. Роксолана, одна з найвпливовіших жінок в історії Османської імперії, мала численних наступників, які продовжували її справу. Ці жінки, відомі як Валіде Нурбану, Сафіє, Кьосем і Хатідже Турхан, мали значний вплив на політику Османської імперії, листуючись із Катериною Медичі дожем Венеції та королевою Англії Єлизаветою. Роксолана розпочала період, який історики називають «правлінням привілейованих жінок» або «жіночий султанат». У цей період султанські дружини мали великий вплив на своїх чоловіків.

А. Кримський писав про Лісовську: «Свою жінку Роксолану (з роду попівну — українку з Галичини) кохав Сулейман Пишний якнайщиріш та й

охоче радився з нею про державні справи і, мабуть, чи не давав їй розумним словам більше віри й уваги, ніж словам досвідчених державних мужів» [31, с. 147].

І наголошував далі: «Над тим недосяжно високим, мудрим володарем мала нечувано величезну силу його не так вродлива, як розумна жінка, яку європейці XVI століття звали Роксоланою, або Росса, а турки титулювали «Хуррем – султан» [31, с. 184].

У царині світової літератури портрет Роксолани вирізняється своїми помітними атрибутами визнання, позначення та навмисного сприйняття читачем як послідовного злиття значення й естетики, усе в межах умовних рамок змісту й форми.

Досліджуючи життя і творчість Роксолани, багато авторів зверталися до її зображення в різних жанрах письма, прагнучи відтворити умови її життя, розкрити її неповторний характер. Ось чому через століття з'явилися як художні, так і кіноекранізації, присвячені цій незвичайній жінці, яка залишила вічний слід в історії українського народу.

Наталія Ясинська стверджує: «Із відомих у світі жінок таку величезну увагу до себе привертала, мабуть, тільки Клеопатра. Просто подиву гідно, скільки за кордоном існує літератури про неї (про Роксолану. – *Авт.*), в тому числі повістей і романів. Видається, що тільки лінивий не писав у XVII, XVIII, XIX ст. про султаншу-слов'янку» [53, с. 33].

Слід зазначити, що образ Анастасії Лісовської у письменників індивідуальний, на нього впливає як історичне трактування образу, так і літературні традиції країни, в якій проживали письменники. У західноєвропейській літературі до образу Роксолани, простої слов'янської жінки, ставляться неоднозначно. Її вважали чарівницею, яка приваблює султана, і це стало причиною її впливу на чоловіка і влади над ним. Такі оцінки Роксолани лягли в основу художніх концепцій її образу в зарубіжній літературі.

Українська інтерпретація полягає в тому, що картина Роксолани «дівчиною з народу, його високоморальний представник. Вона красива і розумна, щира у почуттях, головне завдання її життя – допомога батьківщині» [17, с. 10].

Поява літературних творів суттєво вплинула на розвиток кінематографа, що в свою чергу вплинуло на трактування образу Роксолани. Історичний образ Роксолани відрізняється від літературного і кінематографічного образу Хюррем султан. Сучасному поколінню українців вона найбільше відома за серіалом «Роксолана» з Ольгою Сумською в головній ролі, а туркам за серіалом «Велике століття». Однак те, що про неї відомо, виходить за рамки цих двох серіалів. У сучасному кінематографі знято кілька серіалів про Роксолану, особлива увага приділяється українському серіалу за повістю Осипа Назарука «Роксоляна» та турецькому «Велике століття» режисера Мерал Окай, обидва мають різний характер, підхід до образу Роксолани. Український серіал відрізняється не тільки образом Хюррем, а і атмосферою, костюмами, подіями. Є велика різниця в тому, як люди сприймають образ Роксолани, залежно від того, в якому серіалі він бачиться. Одні бачать у ній красиву жінку, а інші – зловісну фігуру. За словами О. Дерменджі, якщо в українському фільмі постає позитивний образ Роксолани, сценарій зосереджений на страхах головної героїні, тугою за рідним краєм та самотністю на чужині. То у турецьких серіалах Хюррем бачиться глядачеві не тільки красунею, але і жорстокою інтриганкою. Крім того, в ній є позитивні риси: вона самовіддано і щиро любить свого Сулеймана, вміє цінувати людей, які їй допомагають, є турботливою матір'ю і бабусею.

Олександра Шутко українська дослідниця Османської імперії та постаті Анастасії Лісовської. Книги Олександри Шутко присвячені славетній султані, яка пройшла нелегкий життєвий шлях і вагомий вплив на світову історію. Вони містять найрізноманітніші сюжети: від фактичних відомостей про життя головних героїв до побуту, політичних перипетій та інтриг. Творчість

Олександри Шутко – це не просто книги; вона також має публікації з історії Османської імперії в різних літературних джерелах. У 2015 році вийшла книга про Роксолану, відомій галичанці. За нею у 2017 році вийшла книжка про листи Роксолани, в якій авторка пояснює переклад листів українською мовою та підкреслює їх гарну манеру написання. Ця книга висвітлює нові факти про Роксолану та її нащадків, що робить її логічним доповненням до попередніх видань «Роксолана: міфи та реалії». Пізніше була опублікована дитяча версія біографії.

Роксолану приваблює екзотична, східна атмосфера ідеальної коханки, адже це все, чим гаремна жінка може підкорити чоловіка: божественний секс. Можливо, її чари так само добре працювали в гаремі через її екзотичне походження. Культура багато фантазує на цю тему, шукаючи, що в Роксолані привабляло Сулеймана. Але ми точно знаємо, що вона не була красунею за турецькими мірками. Вона була досить екзотична, мініатюрна, худенька, з рудим волоссям – сучасники не називали її красунею, а тільки симпатичною, миловидною. Багато хто вихваляв красу Роксолани, хоча рогатинські очевидці описували її як «скоріше милою, ніж красуню».

Мініатюрність Хюррем підтверджує Олександра Шутко «Роксолана-Хюррем була тендітною, свідчать також її лляні пов'язки (кашбашти), які вона надягала на голову, зав'язуючи ззаду на вузол. Довжина пов'язок — 53 см. Це розмір її голови, що є ознакою справді мініатюрної жінки» [52, с. 11].

Сорокарічне кохання султана Сулеймана і Роксолани було вельми незвичайним для правителів Османської династії. Це підтверджують любовні листи коханої українки, які зберігаються в османських архівах. Листи Роксолани до Сулеймана українською мовою вперше переклала Олександра Шутко.

У 1950-х роках турецька дослідниця Нігяр Анафорта знайшла перші вісім любовних листів, написаних Хюррем Султан (Роксоланою) до султана Сулеймана. Ці листи є цінним історичним документом, і вони дають унікальне

уявлення про романтичні стосунки між султаном і його улюбленою наложницею. Але оскільки султан Сулейман більшу частину життя провів у військових походах, залишивши дружину саму у Стамбулі, листів закоханих повинно бути більше.

Хюррем провела багато років у гаремі, і з часом вона стала дуже обізнаною з османською культурою. Вона брала участь у гаремному житті, народжуючи та виховуючи дітей, але вона також навчалася в гаремній школі та читала книги та рукописи з султанської бібліотеки палацу. Бажання вчитися безсумнівно, допомогло Хюррем відточити свої інтелектуальні здібності, а їхні розмови та дискусії з Сулейманом допомогли їй стати не тільки сексуальним об'єктом в ліжку володаря світу, а бути другом та хорошим співрозмовником, і це ще більше притягувало і закохувало султана в українку.

О. Шутко у своїй книзі описувала це так: «Її листи почали «дихати» квітуchoю, барвистою мовою, якою вона щебетала, немов соловейко, не лише про кохання, а й про релігійні та політичні справи» [52, с. 17].

Роксолана писала палкі листи своєму чоловікові султану Сулейману, поки вони були розлучені через війну. Вона описувала становище в столиці та гаремі, ділилася інформацією про здоров'я дітей та прислуги. Завдяки наявності в її листах згадок про оточуючих її людей, дослідникам вдалося встановити час написання. Щоправда, відповіді султана Сулеймана на листи Роксолани не збереглися, але з послань його дружини видно, що він надсилав їй цінні подарунки, прикраси, гроші і навіть волосину зі своєї бороди.

У своїх листах вона згадувала про великого візира і друга султана Сулеймана пашу Паргалу Ібрагіма і застерігала чоловіка не вірити йому. Вона намовляла коханого, що Ібрагім не заслуговує довіри і може бути небезпечним.

Листи Роксолани є безцінними джерелами інформації про її життя, діяльність, кохання. О. Шутко подбала про їх точний переклад, звернувши увагу на красномовність тексту та різноманітні літературні стилі, які

використовувалися в Османській імперії. Вона також консультувалася з американською дослідницею Леслі Пірс, а також з турецькими істориками. Окрім цього вона використала уривки з роману Павла Загребельного «Роксолана», щоб зрозуміти нюанси стилю Хюррем султан.

Роксолану шанують і сьогодні, навіть у XXI столітті. Чимало сучасних українських і світових письменників глибше вивчали її історію, намагаючись зрозуміти її в духовному контексті, що виходить за рамки лише її знаменитих діянь. Цим також можна пояснити прагнення цих письменників використати відомі постаті минулого, які раніше були зображені в їхньому творі, щоб по-новому осмислити їх у своїх романах. Неповторний образ Роксолани відтворено в історичному романі М. Балашової «Вінок Роксолани». Джерелом її осмислення митцем є народна епічна пісня про неволю й турецько-татарську неволю, а також однойменні повісті О. Назарука та П. Загребельного.

Як і автори XX століття, М. Балашова прагнула зрозуміти велич цієї жінки, враховуючи події, що з нею відбувалися, переживання, які вона відчувала. Це дає змогу автору створити поетично-епічний твір, у якому поєднуються події оповідання з авторськими думками та почуттями.

Велике значення має назва роману «Вінок Роксолани». У народних повір'ях вінок є символом матері-землі, її життєдайної сили, а також символом дівочої краси, незайманості та чистоти. Авторка підкреслює, що вінок символізує спогади Роксолани про батьківщину, про розлуку з першим коханням, а також про здобуття слави і сили.

В історичному романі «Вінок Роксолани» головною сюжетною лінією є доля українки Роксолани. Вона потрапляє в полон і стає рабинею, але відмовляється змиритися зі своєю долею і стає однією з найвідоміших жінок у світі. Друга сюжетна лінія – героїко-трагічна історія України та її боротьба за існування.

Роман М. Балашової «Вінок Роксолани» є спробою створити нове розуміння Великої Українки. Поетеса відтворює глибинну сутність видатної

історичної особистості, поринаючи в своєрідність атмосфери тієї доби, передає національну самосвідомість Роксолани, любов до рідної пісні, народний дух. Вона акцентує увагу читачів на високому духовному рівні своєї героїні, розкриває її внутрішній світ. Дослідниця В. Біляцька стверджує: «М. Балашова метатип Роксолани подає в новому жанрі щодо інтерпретаційного канону – роману у віршах. Авторка намагається показати глибинну сутність непересічної особистості, передати внутрішню атмосферу епохи, наблизити її до сучасного читача, збуджує інтерес до національної самобутності, акцентує на звичаєво-обрядовому бутті героїні, ролі народної пісні як визначальної риси духовності українського народу, закликає сучасників зануритись у своє коріння, історію, якою, за словами П. Загребельного, «не завжди можна втішатися – в неї треба ще й учитися» [5, с. 15].

Протягом останньої половини XX – початку XXI століття в прозових творах почали з'являтися образи, часто інтерпретовані в дусі постмодерністського дискурсу. Йдеться про повість Юрія Винничука «Житіє гаремное» (1992), у якій автор за традиційним сюжетом змальовує життя Роксолани не як легендарної постаті, а як жінки, що живе в гаремі.

Головна увага гаремного життя для жінок не духовна, а фізична, а саме розваги, які відбуваються в гаремі. Це включає такі види діяльності, як статевий акт, який розглядається як спосіб отримати задоволення та розважити чоловіків.

Ця книга отримала багато неоднозначних відгуків, оскільки містить відверті сцени сексуальних стосунків Роксолани та султана, а також описи інтимного життя інших жінок у гаремі. Деякі люди вважали це захоплюючим, тоді як інші вважали гріховним. Автор змальовує героїню іронічно, показуючи її неосвіченою та проникливою, але водночас прагматичною та цілеспрямованою. Вона швидко вивчає турецьку та арабську мови, вміє адаптуватися до умов гаремного життя. Також вона вміє догодити султану в ліжку, володіючи мистецтвом втіхи.

Існують великі розбіжності щодо трактування Роксолани у цьому творі. Деякі люди вважають це зображення інноваційним і цікавим, тоді як інші вважають його образливим. У літературознавстві історія викликає неоднозначну реакцію, і більшість критиків вважають її неприємною. Автор зазначає, що написав цей твір на прохання редактора журналу «PostПоступ» О. Кривенка, який просив щось цікаве, щоб привернути увагу читачів до цього журналу. Винничук вигадав щоденник, у якому Роксолана описувала б власні любовні пригоди із султаном Сулейманом.

Ще один виразистий твір про Роксолану – історичний роман М.Лазорського «Степова квітка». У літературознавстві Микола Лазорський є маловідомою постаттю, але його творчість досліджують такі науковці, як І. Набитович, О. Гаврильченко П. Ковалів, О. Мишанич, С. Луцій.

«Роксолана» Миколи Лазорського – оригінальне втілення образу Роксолани, вписаного в український вир. На цій картині зображено козацький побут середини XVI ст., де зображена Роксолана – козачка із Санжар на Полтавщині, дочка сотника Дороша Висовського. Автор створює образ, орієнтований на релігійність і патріотизм героїні Роксолани, щоб підкреслити протистояння православної та католицької віри, а також слов'янського та мусульманського світогляду в історичній трагедії. Втілюючи риси української ментальності в образі Роксолани, автор акцентує увагу на значенні героїні в національній боротьбі. У романі відображена стійкість української патріотки, яка, потрапивши в екстремальні обставини, змогла зберегти людську і жіночу гідність. Через усе своє нелегке життя вона пронесла любов до своєї родини та своєї країни.

У романі не лише розповідається про Роксолану, а й висвітлюються історичні події в Україні та світі середини та другої половини XVI ст. На цей період припали спалах селянсько-козацьких повстань Косинського та Наливайка, які мали значний вплив на майбутнє України.

Дослідниця О. Червінська зазначила, що «Роксолана – як традиційний історичний персонаж – постала передовсім як явище не національне, а інтернаціональне. Це один із тих нечисленних винятків у процесі традиціоналізації образу історичної особи» [48, с. 154].

Рецепція образу Роксолани у літературі – складний і тривалий процес, який не піддається легкому тлумаченню чи оцінці. На це впливають різноманітні чинники, в тому числі національні: для українських письменників Роксолана – позитивний персонаж, неординарна особистість, а для турецьких – жінка, яка спричинила занепад Османської імперії, тому її описують по-різному.

Потрібно зауважити, що українська чудова література часто змальовує Роксолану як позитивний образ, оскільки традиційно вважається, що вона втілює найкращі риси українського жіноцтва: жіночність, природний розум, патріотизм, дбайливість. Таке відтворення постаті Роксолани є поширеним у рідній літературі.

Немає єдиного остаточного образу Роксолани, і різні історики трактували її по-різному, виходячи з власних національних традицій та особистих бачень. Загальний образ Роксолани залишається дещо суперечливим і амбівалентним, що вимагає від читачів враховувати це, читаючи про неї. Ознайомившись з різними історичними джерелами, кожен автор створив дещо інший образ українського жіноцтва, що підкреслює індивідуальність і неповторність образу жінки. Вона зображена як символ кращих сторін свого народу, як персонаж власної історії на тлі складного періоду історії.

Розділ II. ХУДОЖНЄ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПОСТАТІ РОКСОЛЯНИ У ПОВІСТІ ОСИПА НАЗАРУКА

Осип Назарук, безперечно, був однією з найяскравіших особистостей Галичини першої половини 1900-х років завдяки своїм винятковим здібностям до письма, ораторства та громадянської активності. Його ім'я стало синонімом інтелекту, і його багато вважали світилом свого часу.

Осип Назарук народився 31 серпня 1883 року в селі Нагірянкя Бучацького повіту (Тернопільщина). Вищу освіту здобув у Львівському та Віденському університетах, вивчав право. Однак його захоплення політикою з'явилося ще під час студентства. Замість юридичної кар'єри доля направила його іншим шляхом. Ще в 1905 році він увійшов до складу управи Української радикальної партії. Він був захопленим журналістом і письменником, часто ділився своїми поглядами в партійній газеті «Громадський голос». Згодом він став редактором, а також співпрацював із львівською газетою «Діло» та іншими політичними часописами. Він навіть писав для «Часопису сільськогосподарські кооперації», який виходив у Відні і писався німецькою мовою.

О. Назарук став літописцем Українських січових стрільців в роки Першої світової війни, відіграв ключову роль у створенні пресового відділу УСС. Він є автором кількох праць, зокрема «Слідами Українських січових стрільців» та «Над золотою липою», які вийшли відповідно у Львові та Відні. Ці видання й надалі залишаються високоповажним і цінним джерелом для тих, хто вивчає історію УСС.

Як письменник він постійно звертав увагу на відомі постаті нашої історії. У 1918 році він познайомив читачів з «українським романом XII століття у двох частинах» – «Князь Ярослав Осмомисл», за який отримав

престижну Михайлову премію від товариства «Просвіта». Незважаючи на те, що літературні критики відгукнулися про книгу по-різному, що викликало полеміку, яка тривала кілька років, читачі охоче її купували і навіть почали вивчати в навчальних закладах.

У 1918-1926 рр. досліджував історичні джерела, вивчав записи очевидців, зокрема італійського посла, який бачив Роксолянну, досліджував багато історичних пам'яток, що свідчать про існування цієї українки та її роль у житті Османської імперії.

У минулому значна кількість літературних творів не була опублікована і залишилася в рукописному вигляді. Однак навіть ті, що були опубліковані, чекала сумна доля. Після нібито визволення Західної України у 1939 р. книжки О. Назарука визнали націоналістичними за своєю суттю й тому вилучили з бібліотек. У результаті ім'я автора та літературні твори були практично викреслені з літературного ландшафту. Проте останнім часом інтерес до творчості О. Назарука поживавився, автор знову знайомиться з читачами.

Осип Назарук – український письменник і публіцист, який, як і його попередники Г. Якимович, М. Орловський, Д. Шарабун, звертався до постаті Роксоляни, історичної особи, яка надихнула його на повість. Його твір 1930 року «Роксоляна» мав успіх, і він присвятив його українським дівчатам: «Присвячую на те, щоб вони навіть у найтяжчих хвилях свого народу і своїх не втрачали бодрості духу і були підпорою своїх мужів і синів та діяльними одиницями свого народу» [39, с. 297].

Така авторська присвята підкреслює захоплення та пошану до Роксоляни, позиціонує її як взірець для всіх українських жінок. Варто зазначити, що О. Назарук має унікальний підхід до зображення подій та образів у своїх творах.

Першим твором про Роксолянну, в якому реалізовано сюжетну схему, окреслену на основі європейської інтерпретаційної традиції А. Кримським,

була повість О. Назарука. Це свідчення нового етапу у функціонуванні традиційного сюжету й образу Роксолани в українській літературі свідчить про те, що вона нині є відомою постаттю в українській літературі.

«Роксоляна» Осипа Назарука – загальноновизнаний шедевр, який вирізняється унікальною манерою написання. Автор глибоко заглиблюється в історичні події і використовує їх як основу для створення образу Роксоляни. Підхід Назарука до розповіді багатошаровий, оскільки він не лише описує події, а й пропонує своє тлумачення їхнього значення. Він досліджує причинно-наслідкові зв'язки та заглиблюється в психологію героїв, забезпечуючи більш повне розуміння їхніх мотивацій і вчинків. Усі ці елементи поєднуються, щоб створити захопливу оповідь, яка занурює читача в історичний світ Роксоляни. Назарук майстерно використовує низку стилістичних прийомів, включаючи метафори, порівняння та епітети, щоб з вражаючою чіткістю викликати емоції та атмосферу своїх героїв. Його гостре око на деталі опису персонажів дає читачеві глибше розуміння їхніх мотивацій і вчинків.

У повісті літературна техніка О. Назарука характеризується підвищеним рівнем мовної вишуканості та красномовності. Додаючи архаїчне слівце та просторіччя, автор спритно створює атмосферу історичної достовірності, переносячи читача в епоху Ренесансу та надаючи яскравий погляд на суспільство та звичаї того часу.

Назарукова повість – це історія єдиноборства молодої дівчини, щоб знайти свою особистість і своє місце у світі. Роксоляна має сильний і рішучий характер, з навичками та якостями, які роблять її дужою особистістю. Вона довела, що є здібним лідером і використовує свій розум і винахідливість, щоб подолати перешкоди та вижити в складних умовах. Зрештою, вона стає потужним символом надії та стійкості та надихає інших йти до мрій і досягати своїх цілей.

Автор поєднав історичну достовірність із художнім вимислом, створивши захопливу історію шляху Роксолани від рабині до султанки. Правда, про напад татар, полон, перебування її в гаремі і те, що вона стала дружиною Сулеймана. Вигадка автора — це пророкування долі циганкою, зустрічі Хуррем з матір'ю тощо. Таке поєднання правди й вимислу допомагає читачу відчувати і розуміти внутрішній стан героїні. Письменник описує життя і думки Роксолани, намагаючись зрозуміти одвічну проблему людини в людському поступі — її зв'язок із народом, самовизначення, усвідомлення сили своєї долі для народу. У першу чергу Назарук акцентує увагу на зображенні людської особистості, яка прагне вижити в чужому світі, зберігаючи при цьому свою національну ідентичність. Це епоха Роксолани, яка відіграла важливу роль у житті Османської імперії.

Письменник створює яскравий образ головної героїні Роксолани, змальовуючи її в динамічному розвитку. На початку твору ми бачимо її юнкою, яка збирається вийти заміж за Степана Дропана, і отримує пророцтво циганки: «А мати будеш двох синів, як Єва...і два весілля, а одного мужа!...» [40, с. 11].

Весілля Насті та Степана стало об'єктом татарського набігу, який залишив дівчину травмованою та бездомною. Вона провела багато часу у полоні разом з іншими в'язнями ідучи Диким Полем, зосереджуючись лише на тому, щоб вижити. Життєлюбність і бажання вижити змушують Анастасію йти протореною дорогою, тому що юна полонянка має сильний характер і не бажання собі долі бранки. Автор не дає розгорнутих описів зовнішності дівчини, але підкреслює, що вона дуже вродлива, що помічають татари, тому везуть її, знесилену від голоду та спеки, на возі. В цей момент Настуні допомагає віра в Бога витримати всі випробування, дорогу важкими стежками на чужину. Дівчина терпляче і спокійно переносить страждання і біль, міцно тримаючи срібний хрестик матері та нашіптуючи молитву до Богоматері.

На сторінках української літератури можна помітити виразні елементи в зображенні жінок-полонянок. До них належать психологічні та духовні аспекти, такі як прагнення та блага, а також функціональні аспекти, включаючи вплив на їхніх чоловіків. Крім того, є ідеологічні теми, які підкреслюють здатність відмовитися від особистого задоволення заради більшого блага своїх співвітчизників і батьківщини.

Повість Назарука – історико-біографічний твір, який висвітлює значення фольклору у створенні самобутньої національної ідентичності. Він демонструє, як татарська культура зображена через використання українських пісень і віршів, наголошуючи на трансформації українського сприйняття татарської спільноти – від сприйняття їх як варварів і работорговців до визнання їх як унікальної та різноманітної спільноти. Автор майстерно вплітає ці фольклорні елементи в оповідь, підкреслюючи тим самим важливість культурної репрезентації у формуванні колективної пам'яті нації.

Одним із способів утвердження національної ідентичності є використання поетичного опису природи. О. Назарук використовує художні деталі, створюючи загальний образ нації, акцентуючи увагу на різних просторах – морі, горах, Бахчисараї, похмурій Кафі, де розташована школа для невільників. Українські краєвиди зображені дещо ідилічними, з білими стінами Рогатина і спокійною річкою Липою, великим ставом і полями золотої пшениці, усіяними синіми волошками. Між тим, міста і палаци Туреччини зображені оточеними багатством і спокоєм. Також підкреслюється краса природи з описами лотосів, запашної бахулi, білих квітів кетакі, що сміються, і ще більш екзотичної флори, як-от червоноквітлого манго та карнікари.

Автор протягом усього роману наголошує, що саме віра допомагає героїні не втрачати надії і не опускати руки. У внутрішній сутичці між собою єдиним її порятунком був хрест. У важкі хвилини, відчуючи біль і самотність, вона всі свої думки і почуття направляла до Бога, який той момент був її єдиним опікуном. Тому в її молитвах є щирість і розпач, бо Настя

вірила, що Бог чує кожне її слово. Вона обіцяла, що не відвенеться від убогих і нуждених, даватиме їм усе необхідне, аби тільки Бог допоміг їй вернутися додому.

Водночас віра стає причиною її страждань: у полоні дівчина пізнає звичаї та вірування іншої релігії – ісламу. Назарук підкреслює, що Настуся здібна до навчання. Хоча вона не втрачає надії, що рано чи пізно вона повернеться додому, але водночас їй стає цікаво відвідувати школу та більше вивчати Коран. Вона із захопленням слухає вчителя Абдуллу, який тлумачить святу книгу мусульман: «З дальшої його науки не розуміла нічого. І чулася найменшою з усіх учениць. Але тим твердше постановляла собі в душі, зрівнятися з ними й навіть випередити їх. Уважно вслухулася в чужі звуки мови учителя. Вся перемінилася в слух» [40, с. 54].

Хоча наука інколи давалася їй важко, Настя вирішила наздогнати інших дівчат, тому здобула прихильність своєї наставниці – єврейки Клари. Клара вчила її правильної поведінки, а Насті було цікаво вивчати науки та арифметику в італійця Річчі. Вона із задоволенням дізнавалася звичаї та обряди, вірування інших країн. Дівчина порівнювала двох своїх вчителів Абдуллу і Річчі. Абдулла говорив про величезну владу, якою володіє султан, а також про велич Сходу. Однак його кінцева мета полягала в тому, щоб слідувати волі Аллаха і переконатися, що все розгортається як слід. Річчі, навпаки, наголошував на значенні людської винахідливості та праці в усіх аспектах життя. Він вважав, що навіть, здавалося б, очевидні концепції можна значно вдосконалити завдяки силі творчого мислення.

Слова Річчі про те, що на заході Європи жінки роблять все, що роблять чоловіки: і комерцію, і науку, вразили світлу дівчину в душу і викликали цілий ряд думок. Чому жінкам не можна займатися політикою? Жінка така ж сама особистість, як і чоловік! Якраз в цей момент в душі Настуні з'явилася іскра амбіції. У сьогоденні в думках Роксоляни вбачається феміністичні принципи, бажання рівноправ'я політичного та соціального.

Тодішній внутрішній стан героїні автор описує як схожий на сад, у якому висаджено три грядки: «перша грядка була та, котру засадили в її душу ще вдома. Вона була їй наймиліша, мов васильок пахуча... Друга грядка була та, яку засаджував в ній турецький учитель Абдуллаг. Вона не любила його науки. Але сам був їй симпатичний, бо відчувала в нім чесного й віруючого чоловіка. А третя грядка була та, яку засаджував в ній італійський учитель Річчі. Інстинктом відчувала, що він гірший від турка. Але наука його так її потягла своїм солодким блиском, мов гріх.... Перед чистою, як квітка, душею Настусі стояв тодішній Захід ренесансу, заражений уже безвірством і злочином, – і чужий Схід, повний жорстокостей, але сильніший вірою в Бога на небі, котрий вибрав той Схід кару для землі...» [40, с. 59-60].

Розумна дівчина Настя була взята в гарем султана після того, як потрапила в полон у бою. Вона швидко усвідомила сувору та небезпечну атмосферу в гаремі та вирішила зробити все можливе з її ситуації. Зустріч із султаном Сулейманом стала несподіванкою та можливістю почати нове життя. Під час їх першої зустрічі Настя була напрочуд відвертою з Сулейманом, відповідаючи на його запитання зі знанням справи та розумом. Його вразив рівень її освіти, особливо те, що молода слов'янка знає Коран і цитує його. Своїм знанням Анастасія змусила могутнього султана скривитися.

Після зустрічі з султаном Настуся, яку тепер звали Хуррем, не могла знайти спокою. З одного боку, Сулейман їй подобався, а з іншого боку, в її душі точилася боротьба: адже він завойовник її країни і людина, яка сповідує іншу віру. Тому вона не хотіла бути зрадницею свого народу, а слова старого ченця-відступника про те, що Мати Божа Воротариця прощає всі гріхи, крім одного – «гріха на чоловіка».

Автор майстерно передає внутрішній конфлікт Анастасії, дівчини-християнки, яка стоїть перед важким вибором: залишитися вірною своїй вірі чи піддатися почуттям і закохатися в Султана. У тяжких муках Анастасія змінює свою любов до Бога на любов до коханої людини. Заради кохання

Настуня приймає іслам, що призводить до внутрішнього конфлікту в душі дівчини. З цим стражданням Роксоляна жила все життя.

Автор зазначає, що почуття дівчини до султана Сулеймана дуже складні: вона покохала його, і нове кохання увійшло в її серце. Вона була сповнена непереборного почуття кохання, яке охопило її, як наслідки випитого вина. Однак це кохання вважалося гріховним, оскільки воно було спрямоване до невірного чоловіка, який поступово став для неї дорожчим.

Вона сподівається на керівництво Богородиці Воротариці, яка, на її думку, може допомогти їй зрозуміти свої почуття.

Повага Насті до султана як до особистості продовжувала зростати, коли він терпляче чекав її, коли вона йшла молитися до ікони, а згодом Сулейман зізнався їй у коханні. У той же час дівчина розуміє, що перед нею великий владика — коли він пропонує їй одягнути його каптан.

Після довгих вагань Настя зважилася на сміливий крок і погодилася прийняти іслам, щоб вижити в гаремі і стати ближче для султана Сулеймана. У її голові боролися дві суперечливі думки: перша спонукала її виконати обітницю Богу, дану в Авретбазарі, а друга спонукала її продати свою віру, щоб бути з коханою людиною. Зрештою Настя вирішила слухати своє серце і прийняти іслам. Вона знала, що це зрада віри, але вона була готова піти на будь-яку жертву, щоб бути з Сулейманом.

Уночі, перед весіллям, молодій жінці уві сні з'являється Мати Божа, яка нагадує їй, щоб вона була доброю «на тім шляху високім, на земнім кладовищі, повнім, сліз і роз» [40, с. 187]. Але почуття щирої любові до Сулеймана поборили усі сумніви.

Сулейман подарував своїй Хуррем перед одруженням прикрашене коштовностями намисто та інші подарунки. Хуррем була задоволена, але ще більше їй сподобався подарунок, який він їй зробив: він відправив додому українських дівчат, які потрапили в турецький полон. Молода дружина, дивлячись на них і слухаючи українські пісні, дуже раділа.

Автор рішуче наголошує на тому, що навіть вийшовши заміж за могутнього султана, Хюррем усе ще відчувала сильний зв'язок зі своїм українським корінням і сумувала за батьківщиною. Незважаючи на нове релігійне вивчення Корану, Хюррем продовжувала тримати свої християнські переконання близько до свого серця і навіть дійшла до того, що таємно охрестила свого сина. Цей акт віри демонструє, що Хуррем ніколи не забувала про своє виховання і залишалася вірною своїй християнській спадщині.

Дослідниця Т. Хом'як підкреслює: «Через призму внутрішнього світу, внутрішніх роздумів героїні О. Назарук намагається розглянути вічну проблему окремої особи в людському поступі, її зв'язку із своїм народом, самовизначення, самоусвідомлення причетності до його долі, впливу на неї. На першому місці – історична правда, змалювання людської особистості, яка бореться за своє життя» [47, с. 249].

Хуррем опиняється в скрутному становищі, коли Агмед-баші шантажує її, вимагаючи велику суму грошей, щоб замовчати факт хрещення старшого сина Селіма. Побоюючись за безпеку свого сина, Хюррем відчайдушно намагається захистити його і готова піти на все, щоб це зробити. Однак її проблеми лише посилюються, коли вона розуміє, що її таємниця відома не лише Агмед-баші, а й євнуху Гасану, який також вимагає гроші в обмін на його мовчання. Незважаючи на те, що її закликають вдаватися до насильства, Хюррем наполягає на тому, що вона ніколи нікого не вбивала і не хоче починати зараз. У ту мить вона згадала пророцтво циганки-ворожки перед першим весіллям зі Степаном: «В перлах і фарарах ходити будеш... І адамашки під ногами будеш, а горючий камінь у волоссю твоїм, а біленькі шовки на ніженьках твоїх, а червона кровця на рученьках твоїх...» [40, с. 11].

Коли вона зіткнулася зі складною скрутою, вона розривалася між двома суперечливими виборами. З одного боку, вона та її син опинилися у серйозній небезпеці, а з іншого боку, вона зіткнулася з біблійною заповіддю, яка суворо забороняє вбивати. Її душу мучило усвідомлення того, що обман є найвищою

формою приниження, особливо коли він спрямований проти когось, хто не має жодної вартості. Її думки були перервані дивними голосами, які лунали всередині неї, закликаючи її діяти. Один голос нагадав їй про її статус могутньої королеви, яка правила трьома частинами світу, і запитав, чи зможе вона терпіти таку втрату влади. Тим часом віддалений голос застеріг її від позбавлення життя.

Незважаючи на свої моральні переконання, страх Хуррем за власне життя та життя дитини змусив її звернутися за допомогою до султана. Вона повідомила про своїх кривдників Агмеда Башу та євнуха Хасана, які її обдурили. Сулейман діяв швидко, наказавши їх стратити, навіть не давши їм можливості пояснити себе.

Розглядаючи авторські особливості створення образу Роксолани, дослідниця Т. Хом'як стверджує: «Психологічний простір Роксолани зітканий із суперечностей. Йому властива амбівалентність, що функціонально постає якісною характеристикою моральних вимірів її вчинків. Цей простір має позитивний і негативний полюси – добра і зла, є закономірним, бо життя Роксолани письменник зображує не в однозначному моральному просторі» [47, с. 253].

Після події молода султана відчувала всюди кров. Вона молилася в напрямку Мекки, але в очах уявляла собі образ Пресвятої Богородиці, яка стояла в скромній церкві на околиці Рогатина, оточена мерехтливими свічками. Її молитви були справжніми і щирими. Хоча вона не вважала вбивство людини, щоб захистити свого невинного сина, як гріх, вона відчувала докори сумління за те, що збрехала своєму чоловікові в тій ситуації. У результаті вона просила прощення у вищої сили, яка керує всіма нами.

Правитель Сходу Сулейман щедро обдарував свою кохану Анастасію, тепер відому як Ель-Хуррем. Незважаючи на пишний одяг і прикраси, характер Анастасії залишився незмінним. Вона боролася з почуттям рабині, відданої на милість примхам свого пана, і прагнула своєї свободи. Її бажання

робити добро для інших було сильним, сподіваючись, що її добрі вчинки переважать будь-які помилки, які вона, можливо, скоїла. У своїй розмові з Сулейманом вона ділиться своїм найдорожчим бажанням, яке передбачає створення зручностей для менш щасливих. Її першочерговим завданням було б будівництво просторого імарету, який є кухнею для знедолених, тому що їй болісно бачити, як люди голодують без будь-яких засобів, щоб втамувати свій голод. Вона також передбачає будівництво значного дареш-шифу, який є лікарнею, щоб надавати медичну допомогу тим, хто її потребує. Крім того, вона прагне створити караван-сарай для мандрівників та іноземців, які проїжджають територією. Крім того, буде побудований великий хамам або будинок для хрещення, а також численні мекбети, школи для навчання хлопчиків. Нарешті, вона створить величезну кітабхану або бібліотеку, сховище знань і навчання.

Сулейман приголомшений прагненнями коханої покращити життя інших, оскільки він ніколи раніше не зустрічав жінку з такими намірами. Незважаючи на те, що жінок зазвичай не пускають у Афон, він погоджується дозволити їй поїхати. З часом Роксолана починає розуміти ступінь свого впливу на чоловіка і вживає заходів. Вона бере на себе ініціативу оголосити про початок будівництва мечеті та бере на себе відповідальність за нагляд за роботою кухарів, що дивує Сулеймана. Вона також бере на себе обов'язок особисто роздавати милостиню нужденним під час мусульманських свят.

Наприкінці твору О. Назарук використовує прийом передчуття, щоб продемонструвати дихотомію між статями. Незважаючи на звичайні й нічим не примітні долі, стосунки між чоловіком і жінкою під час міжусобиць в Україні, наприклад, під час турецької навали, можуть бути цілком винятковими. Автор підкреслює виняткову природу поваги східного чоловіка до іноземки, яка може проявлятися як відданість протягом усього життя, що суперечить традиційним нормам. Любов чоловіка до своєї партнерки непохитна, і він готовий йти на жертви, щоб забезпечити її щастя, в тому числі

дозволити їй стати великою патріоткою і навіть піднятися до становища султанки.

Письменник вносить у їхній твір новаторську проблему, як сприймається Захід Сходом. Вони підкреслюють, як гендерна рівність тепер займає місце традиціоналізму, який раніше був визначальною характеристикою східної культури. Крім того, роман досліджує, як традиціоналізм зображено як особливу рису Сходу. Назарук у своїй повісті звертається до позачасових і заплутаних проблем щодо внутрішніх емоцій, розвитку особистості, любові, вірності, гендерної динаміки, війни тощо. Широкий погляд автора та проникливе дослідження цих тем передаються за допомогою різноманітних літературних прийомів, включаючи точне спостереження, глибоку інтроспекцію, заплутаний психоаналіз, ірраціональні фантазії, спекулятивні припущення та пророче бачення.

Автор-оповідач намагається заглибитися в фундаментальну природу протилежних сил «чоловіка» і «жінки». Однак тонкощі людської психіки, фізіології та соціальної динаміки настільки багатогранні, що навіть через самоспостереження оповідач часто не в змозі досягнути цілісності власного буття. Таке завдання вимагає всебічного розуміння численних факторів, які впливають на особистість людини, що робить його складним завданням.

Любов східного чоловіка до української жінки справила на нього глибокий вплив. Незважаючи на порушення власних звичаїв і відмову від одруження з іншими жінками, він залишався відданим їй і люто захищав її честь і гідність. Він навіть поділився з нею своєю політичною владою і допоміг їй отримати найкращу освіту. Ця жінка справила значний вплив на чоловіка, якого називали султаном трьох світів, і він став уразливим для примх долі через свою відданість Роксолянці. Зрештою, цей могутній чоловік потрапив у залежність від української жінки, яка стала його музою та провідницею.

Як влучно зауважив Ю. Мицик, «наявність в українській жінці зовнішньої та душевної краси, талановитості та почуття лідерства сприяла тому, що вона навіть у неволі займала високе становище» [34, с. 153].

Трансформаційний характер повісті Роксолани частково зумовлений зіткненням різних елементів сюжету, зокрема рабства, шлюбу з султаном, інтриги, трагічної загибелі її синів. Персонаж самої Роксолани набуває легендарності, перетворюючись на міфологічну фігуру, яка рухає дію історії та породжує конфлікт. Це відображено в різних літературних версіях сюжету, де вона називається різними іменами залежно від обставин (Настуня, Хуррем, Роксоляна). Загалом історія Роксолани — це динамічна зміна й трагедія.

Життя Лісовської нерозривно переплітається як з українським, так і з турецьким середовищем, тому автор приділяє велику увагу характеристиці цих двох світів і визначенню позиції героїні в них. Через призму імагології література, пов'язана з Роксоланою, є цінним ресурсом для дослідження міжкультурних і літературних зв'язків, які передаються через «національні образи» України та Османської імперії.

На коротку мить безтурботність огорнула істоту Хуррем, коли вона була в компанії своєї коханої матері. На додаток до цього, вона мала радість народити ще одного сина, Баязида, якраз під час святкування його обрізання. В знак співчуття Хуррем благала свого чоловіка звільнити з України 300 рабів і 300 рабинь. Крім того, кошти, призначені для свята, були щедро виділені на покращення шпиталю, святині та бідних.

Автор подає свою героїню реалістично, уникаючи спокуси її ідеалізації. Вона — жінка, яка має боротися за виживання своїх дітей, переживаючи важкі обставини. Протягом оповідання головна героїня Роксолана відчуває глибоку неприязнь до першого сина Сулеймана Мустафи, який за турецькими законами має бути законним спадкоємцем. Біль Роксолани з часом наростає, і вона часто шепоче собі вночі, обіцяючи показати ворогам, що на троні

султанів можуть сидіти «син невільниці» і «онук жебрачки». Вона сповнена рішучості порушити старі закони, які завдали їй стільки душевного болю.

Ю. Кочубей інтерпритує це так: «...Настя-Олександра Лісовська опинилася перед екзистенційним вибором і зуміла подолати фатум за нелюдських несприятливих умов. Саме тому... образ Роксолани набуває універсальності, й завдяки цьому вона знову й знову привертає до себе увагу не тільки в рідній країні, а й за її межами» [30, с. 52].

Уві сні вона стає свідком пророчих видінь княгині Ольги, яка наближається до неї з хрестом, проблесків минулого та майбутнього, невловимої руки, що видаляє образ Мустафи, і бачить її сина Селіма, який займає посаду султана, поки він веде війну. Як намісниця Стамбула під час відсутності Сулеймана, Роксолана обмірковує стратегії усунення Мустафи та встановлення Селіма як правлячого монарха. Внутрішній конфлікт між чеснотою та зловмисництвом знову мучить її сумління. Ця частина представляє психологічний аналіз внутрішнього конфлікту головного героя, який виникає через зовнішній тиск і сувору реальність. Роксолана, керована прагненням до влади, йде на все, включно з жахливим гріхом, щоб її син став спадкоємцем. Душевну боротьбу героїні автор О. Назарук змальовує як розкол двох протиборчих «я», висвітлюючи екзистенціальну тематику твору. Ця сповідальна тональність ще більше підкреслюється використанням внутрішнього монологу, який є основним засобом формування характеру Роксолани. Як вдало зауважив В.Дончик: «ця сповідальність, що руйнує захисні [...] стіни між людиною і світом, що анатомує, «роздягає» людську душу, відкриваючи світові, всевишньому всі її порухи, нерви, пристрасті, відкриває і загальний стан людської душі» [16, с. 370].

В очах деяких очевидців та істориків, Хуррем – виноватиця в смерті Мустафи. Через це постать Роксолани зазнала певної поляризації в літературі: «Інтриганка – Роксолана протиставлялася ідеальному монархові Сюлейману та його благородному синові Мустафі, що загинув через мачуху. Відтак образ

Роксолани опиняється в типологічному ряду жінок-злодіжок, як-от леді Макбет, Катерина Медичі та ін.» [17, с. 6].

Серед свого паломництва до священних ісламських місць Мекки та інших міст Хуррем залишалася поглиненою думками про долю свого сина. Шукаючи керівництва, вона звернулася до мудрого дервіша, який володів даром передбачення, сподіваючись дізнатися, яка доля чекає її улюблених дітей. Проте прогнози старого виявилися невтішними, передбачуючи, що Мустафа зустрине свою смерть від руки Сулеймана, а Баязид загине серед бурхливої боротьби за трон. Незважаючи на сльози, Хуррем залишалася рішучою, вимагаючи знати, ким вона насправді є перед лицем такої жахливої новини. І на це питання дервіш дав відповідь: «Ти велика людина, нещасна доню моя... Бо маєш сильну волю у змаганні своїм. Але твоя воля звернена до зла, до непошани заповідей Божих. І тому ти чужа сама собі, що ти відчужилася від Бога» [40, с. 353].

Через зображення Анастасії Лісовської – відомої як Роксолана, Хуррем, Султана Місафір – автор заглиблюється в її внутрішній світ, досліджуючи конфлікт між вірою та коханням та одвічну боротьбу добра і зла в її душі. Автор підкреслює, як її бажання вижити в незнайомому світі перетворює її на нещадну особистість, яка готова порушити Божі заповіді заради власної вигоди. Проте автор також підкреслює її розум, винахідливість і хоробрість, які зрештою підкорили серце гордого й непохитного правителя Сулеймана. Про Роксолану неможливо скласти однозначну думку, оскільки вона була водночас і добродісною, і хибною. Однак її дії були зумовлені мотивами, які можна осмислити та раціоналізувати. У ворожому оточенні, позбавлена підтримки родини, вона намагалася вижити й захистити своїх дітей. Одночасно Хуррем прагнула утвердити свою індивідуальність і жіночність, а не бути простою іграшкою султана, який легко міг втратити до неї інтерес. Її виняткові якості, серед яких краса, освіта, розум і мудрість, заслужили визнання не тільки в Османській імперії, але й за її межами.

У романі О. Назарука психологічну сферу Роксолани складають передусім її внутрішні емоції – різноманітний набір, який час від часу конфліктує між собою. Проте завдяки цій розвідці змальовано всебічний і достовірний портрет видатної українки. Дослідниця Т. Хом'як стверджує: «Через призму внутрішнього світу, внутрішніх роздумів героїні О. Назарук намагається розглянути вічну проблему окремої особи в людському поступі, її зв'язку із своїм народом, самовизначення, самоусвідомлення причетності до його долі, впливу на неї. На першому місці – історична правда, змалювання людської особистості, яка бореться за своє життя» [47, с. 249].

Прагнучи розгадати загадку Роксолани, О. Назарук здійснив одну з найперших розвідок у царині історії та психології. Його слідом у 1980-х роках пішов відомий пистменник Павло Загребельний, відомий своїм плідним портфоліо історичної белетристики. Серед його літературного доробку шедевром виділяється роман «Роксолана», створений упродовж 1978-1979 роках.

Розділ III. ПОЕТИКА ОБРАЗУ РОКСОЛАНИ У РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Внесок Павла Загребельного в українську літературу є визначним. Його поетичні твори демонструють потужний громадянський голос, поєднаний із чутливим і проникливим серцем. Широта його творчого доробку забезпечує всебічне та енциклопедичне зображення українського життя, включно з поглядом на минуле країни. Талант Загребельного як письменника виявляється в його глибокому розумінні та знанні життя звичайних людей, залишаючи читачів враженими та натхненими.

Павло Загребельний, відомий український письменник XX століття, здобув міжнародне визнання завдяки своїм літературним творам, які були перекладені багатьма мовами. Він відомий своїм вражаючим доробком, який включає 20 романів, кілька повістей, безліч оповідань, критичних есеїв, публіцистичних статей, п'єс і сценаріїв фільмів. Слід зазначити, що його найпопулярніший шедевр «Роксолана» привернув увагу завдяки сучасній екранізації. Роман є художньою інтерпретацією реальних історичних подій, розповідає про життя Анастасії Лісовської, відомої як Хуррем Султан.

Твір Павла Загребельного зображує жінку, яка досягає вершини людського духу, оскільки письменник зосереджує увагу на конфлікті між рабством і свободою в її душі та особистості. Головна героїня «Роксолани» дещо видозмінена з історичних оповідань і відрізняється від того, як вона зображена в західноєвропейській літературі.

Автора захоплювало вплив окремих людей на історичні події, особливо цікавив досягнення українських жінок, таких як княгині Євпраксія та Роксолана: «...жінка ж послана в світ, щоб утверджувати справедливість, вона знаряддя й міра справедливості...» [20, с. 76]. Проте він зауважив, що Роксолана, незважаючи на свою славу в західному світі, була значною мірою забута на батьківщині, в українській усній традиції не збереглося жодної

легенди чи переказу про неї. Це спонукало П. Загребельного створити власну інтерпретацію її життя та створити яскравий образ цієї відомої української постаті.

У романі «Роксолана» змальовано художнє зображення титулярного персонажа, яке може не зовсім точно відображати реальну правительку Сходу. Проте автор ефектно змальовує розвиток характеру Роксолани, як вона перетворюється з молодой й вразливої дівчини на загартовану й стійку жінку. Упродовж роману Роксолана стикається з численними викликами та перешкодами, намагаючись бути придатною партнеркою для свого чоловіка, правителя Сулеймана. Незважаючи на белетризований образ, роман ефективно відображає суть подорожі Роксолани та підкреслює силу та наполегливість, необхідні для подолання життєвих труднощів. Л. Ромащенко стверджує: «Внутрішня структура роману, не втрачаючи ідеологічної спрямованості, відзначається все більшим психологізмом, спробою досягнути такі глобальні категорії, як добро і зло, злочин і кара, гріх і спокута, вірність і зрада, свобода вибору і вибір свободи, особистість і маса» [43, с. 385].

На відміну від попереднього роману О. Назарука, образ Роксолани у П. Загребельного значно яскравіший, активніший, виразніший, з більшою акцентованістю на її внутрішніх думках і переживаннях. Автор «освоїв суспільні, національні, професійні площини буття жінки у зв'язку з висвітленням таких проблемно-тематичних аспектів, як «жінка і нація», «жінка і держава», «жінка і влада», «жінка і патріархальний світ», «жінка і релігія» [17, с. 12].

П. Загребельний, як і О. Назарук, пише про життя Роксолани, починаючи від поневолення до смерті. Проте, на відміну від Назарука, Загребельний не дуже покладається на авторську характеристику, а зображує свою героїню через її вчинки, самоопис чи очима інших героїв. Такий підхід дозволяє точніше зобразити характер Роксолани.

На початкових етапах роману автор зображує Настусю як нещасну полонянку, яка бореться зі своїм душевним станом. У той час як інші дівчата в полоні плачуть і відчують себе в пастці, Настуся використовує спів як механізм, щоб впоратися з болем і самотністю розлучення з родиною. У ході оповідання психічний стан Настусі погіршується, вона навіть замислюється над тим, щоб покінчити з собою, вважаючи, що краще померти, аніж далі страждати. Однак їй вдається подолати свій відчай і страх, і врешті-решт вона вирішує, що хоче жити. Ця трансформація психічного стану Настусі підкреслює важливість стійкості та вміння вистояти у важкі часи.

Народна пісня служить джерелом розради українській полоненій під час тяжкої подорожі до Туреччини. Воно залишається постійним супутником Настусі протягом усього її життя, викликаючи спогади про рідне місто Рогатин та її батьків, а також під час неволі і навіть у султанському гаремі. Пісня несе в собі приховані думки і таємниці молодої дівчини, а згодом правительки Хуррем. Письменник підкреслює міцний зв'язок між Настусею та Україною, адже пісня здавна служила джерелом розради та підтримки у важкі часи. Для молодої жінки, яка перебуває далеко від батьківщини, мелодія служить каталізатором мотивації та внутрішньої сили, розсіює негативні думки та зміцнює дух серед емоційного хвилювання: «...Надії умерли в ній уже давно, молитви, які знала змалку, порозгублювала всі до єдиної, існувала тепер у суцільному приниженні, в напівмаренні, але десь у найдальших глибинах душі відчувала, що живе далі, що не вмере, що жити треба, треба, треба! Тому й сміялася і співала на невольничім ринку в Кафі..., і навіть у темних нетрях Бедестану, коли її продавали вдруге і, може, назавжди» [19, с. 42].

Поєднання краси, впевненості та майстерності дозволяє Роксолані впевнено спілкуватися з чоловіками, залишаючи Ібрагіма збентеженим, коли полонена дівчина стверджує, що вона дочка короля, і відмовляється виконувати його накази. Що ще дивніше, слов'янка сміливо заявляє, що вона

не рабиня, бо не працює, їсть і спить, і з іронічним гумором кепкує над Ібрагімом. Заінтригований такою поведінкою, Ібрагім вирішує подарувати таку гонорову красуню султану.

Павло Загребельний висвітлює духовне та моральне зростання Насті після її викрадення та приїзду до Туреччини. Її весела поведінка та спів привернули увагу Валіде Хафси, яка назвала її Хуррем. Сулейман також був захоплений її голосом і сміхом, який залишився в його пам'яті ще довго після їхньої першої зустрічі. Дійсно, це її голос переслідував його цілий місяць.

Серед оточення гарему Настя опинилася в захваті від панівної атмосфери ворожнечі та заздрості. Кожна жінка змагалася за прихильність султана, відчайдушно прагнучи стати його улюбленою супутницею. Незважаючи на це, Настя залишалася непохитною у своєму оптимізмі та стійкості, зростала як духовно, так і морально. Зустрівши законну дружину Султана Махідеван, Настя не могла не посміятися з її уявної повноти та домашності.

Хуррем приховує свої справжні емоції від усіх, але він відчуває глибоке відчуття порожнечі та страждання через розлуку з Україною та рідними, що спонукає його до зневаги та образи до турецьких традицій. Незважаючи на це, вона як і раніше сповнена рішучості вистояти і утвердитися.

Коли вона звикає до звичаїв життя в гаремі, вона привертає увагу Сулеймана під час святкових гулянь. Це викликає в ній почуття амбіцій і конкуренції, що змушує її прагнути до переваги над турецькими жінками, які просто балакають, їдять і сплять. «Що їй та Гульфем? Вродлива, здорова, нахабна? Хай!...І що їй усі?... Усіх перевершити, перемогти, зневажити! Показати їм усім! Щоб вони знали! Хуррем? Хай знають, яка Хуррем і що вона може!» [19, с. 89]. Після того, як султан подарував їй хустку, юна в'язня проводить ніч у його компанії. Однак вона залишається позбавленою будь-яких любовних емоцій до нього, оскільки вогник любові ще не розгорівся в її серці.

Автор підкреслює моральну перевагу Хуррем над іншими жінками гарему. Поки наложниця Кіната мріє про сина і отримати владу, Хуррем проводить час у бібліотеці, вивчаючи турецьку, арабську та священний Коран, не прагнучи догодити султану. Незважаючи на нагадування Валіде про те, що призначення жінок у гаремі — народжувати дітей, Хуррем не цікавиться ні солодощами, ні напоями, ні плітками. Натомість її душу сповнюють пісні рідного краю, що відображають теми кохання, розлуки, страждань.

Подібно до роману О. Назарука, в образі Роксолани П. Загребельного також зображена героїня, яка бореться з постійним душевним розколом, який породжує плутанину в її свідомості. Протягом усього роману Роксолана відчуває почуття роздробленості, яке породжує постійну боротьбу в її розумі: «Хто вона – Хуррем чи Настася? Що в ній переважить для неї самої і чи довго втримається вона в неприродній своїй розполовиненості, коли минуле відбрано їй навіки, а нинішнє примарливе, непевне і тривожне?» [19, с. 125]. Цей внутрішній неспокій можна розглядати як відображення зовнішніх конфліктів, з якими вона стикається у своєму житті. Розкол її психіки змушує її сумніватися у власних думках і діях, що призводить до глибокого почуття невизначеності та тривоги. Незважаючи на це, Роксолан продовжує рухатися вперед і орієнтуватися в складнощах свого життя, демонструючи стійкість, яка водночас викликає захоплення та надихає.

Ядро образів містить поєднання історії, часу, простору та особистості, утворюючи «моноліт, котрий можна було б схарактеризувати як історичну пам'ять» [38, с. 22]. П. Загребельний використовує різноманітні психологічні прийоми для змалювання персонажів роману «Роксолана», і одним із найцікавіших є використання художнього часу. Цей прийом дозволяє автору конденсувати емоції та думки персонажів, водночас створюючи ширший контекст їхнього існування з точки зору часу та простору. Загалом це додає унікальності поетиці роману.

Використання часу в романі слугує пов'язці оповіді з реальними історичними подіями в Україні. Проте автор акцентує увагу наплині часу через сприйняття його жіночим образом. Щоб досягти цього, Загребельний використовує повільніший темп часу, дозволяючи глибше досліджувати особисті переживання та внутрішні емоції героїні. Цей прийом привертає увагу читача до внутрішньої боротьби героїв.

П. Загребельний використав техніку сну, щоб точно зобразити внутрішнє неспокій Хуррем, передати її емоційно-моральний конфлікт. За допомогою цього прийому зображена Хуррем, яка стрибає з драбини і намагається вилізти з могильної ями, але вона не може зрозуміти ким вона є – Настуся чи Хуррем. Ібрагім зображений кружляючим над нею, намагаючись перешкодити її підйому, і Хуррем повинна перемогти його, щоб втекти. Цей сон передвіщає, що Хуррем доведеться боротися за своє право на існування і відстоювати своє панування. На думку Наталі Тодчук, сон – це символічна складова. Справді сні та спогади переплітаються з конфліктами, що виникають у сюжеті, слугуючи яскравим і виразним відображенням психологічного та емоційного стану героїв.

На думку дослідниці О. Барабанової, сон Насті про драбину в повісті означає глибокий символізм щодо її майбутньої влади та постійної боротьби в її душі. Цей сон був викликаний наполегливим роздумом Насті над своїми внутрішніми суперечностями і бажаннями. Сходи, що уособлює сходження на більш високий рівень або мету, говорить про те, що Настя володіє великим потенціалом для досягнення і успіху. Однак сон також розкриває почуття внутрішнього хвилювання та розколу всередині неї, підкреслюючи складність її характеру та виклики, з якими їй доведеться зіткнутися, щоб реалізувати свій потенціал. Загалом цей сон є потужною метафорою шляху Насті до самопізнання та реалізації свого справжнього потенціалу.

Жінка в гаремі сильно пригноблена, оскільки вона не має влади, і її майбутнє залежить виключно від бажання султана. Вона розуміє, що для

досягнення успіху їй необхідно перемогти численних суперниць, які змагаються за увагу султана і мріють стати його фавориткою. Хоча вона зневажає султана як іноземця та загарбника, у неї немає іншого вибору, як змагатися з іншими жінками. Незважаючи на зростаючу ненависть до султана, вона вирішує перевершити всіх. Перед зустріччю із султаном для Хуррем особливо складно, оскільки вона відчуває глибоку огиду до людини, з якою їй доводиться ділити ліжко.

У романі О. Назарука «Роксолана», якщо героїня відчуває докори сумління за прийняття ісламу, але зберігає прихильність до султана і кохає його. З іншого боку, у творі П. Загребельного висвітлюється негативне сприйняття Сулеймана Хуррем. Вона сприймає його насамперед як завойовника, поневолювача і тирана, який повністю контролює не тільки гарем, але й увесь світ. У романі Загребельного зображення кохання до жінки багатогранне і складне, охоплює різноманітні емоції та переживання. Це любов як радісна, так і сумна, а також любов водночас чиста й чуттєва. Крім того, любов, зображена в романі, може бути як спільною, так і нерозділеною, а також швидкоплинною і тривалою. В інтерв'ю автор ділиться своїми думками з цього приводу: «справжня любов до жінки і найвища шанобливість до неї, як втілення найвищої земної краси, може народжуватися тільки там і тоді, де всевладно панує цнотливість, чистість і, сказати б, недоторканість» [45, с. 168-169].

Автор зображує складні й невизначені почуття Роксолани до султана через використання традиційних символів, таких як орел і лелека. Орел уособлює панівну владу та контроль султана, а вразлива лелека, символ Настусі-Хуррем, перебуває в незнайомому місці без своєї родини. Це спонукає автора до роздумів над труднощами, з якими зіткнулася Настуся-Хуррем, її невизначеним становищем на чужині: «Чи й вона, мала лелечка, зуміє перемогти османського орла, в хижі пазурі якого її кинуто?» [19, с. 136].

Султан був вражений інтелектом і освіченістю гострої та обізнаної слов'янської жінки, яка справила на нього враження першої ночі. Вона вільно розмовляла з ним кількома мовами і навіть співала пісні турецькою, арабською, перською, азербайджанською та українською мовами. Автор підкреслює, наскільки вплив жінки може бути неймовірно сильним, про що свідчить приклад жінки, якій вдалося схилити власника певного закладу лише за одну ніч. Вплив цієї жінки був настільки значним, що вона змогла хоча б тимчасово змінити ситуацію, а її могутність перевершила навіть імперську. Автор наголошує на неймовірній силі, якою можуть володіти жінки, і на тому, що її не можна недооцінювати.

Сулейман був сильно вражений незвичайною рабинєю Роксоланою, і він почав проводити з нею всі ночі. З часом Роксолана почала розуміти свою жіночу чарівність і те, як вона дає їй контроль над султаном. Вона хотіла зачати від нього дитину, оскільки це підняло б її статус над усіма іншими.

Автор зосереджується на темі влади в житті Хуррем у гаремі султана, і докладає зусиль, щоб підкреслити це. Одним із перших кроків Хуррем є усунення її суперниці Махідеван, яку охопили ревності та горе після втрати дітей. У пориві гніву Махідеван спробувала пошкодити зовнішній вигляд Хуррем, але Хуррем не піддавалася сльозам і натомість зберігала самовладання. Пізніше, коли Сулейман викликав її, вона показала свої травми та шукала розради, плачучи на його грудях.

З великим обуренням султан вигнав свою колишню кохану, яку він сприймав лише як джерело розваги та безглузду, пухку іграшку. Він швидко втомився від неї, особливо після трагічної втрати їхніх дітей. Однак випадкова зустріч із розумною слов'янкою змінила його світогляд. Порівнюючи Махідеван і Хуррем, своїх двох суперниць, автор підкреслює нижчі розумові здібності першої на відміну від другої. Махідеван — це не що інше, як фізичне судно, якому не вистачає розуму, яким легко маніпулювати, тоді як

Хуррем володіє сильним і непередбачуваним інтелектом, подібним до величезних і необмежених просторів степу.

Після цієї події Хуррем прийняла іслам і зрозуміла, що її ненависть до Сулеймана перетворилася на любов до ворога. Це усвідомлення не дало їй розради, оскільки її серце все ще страждало від невпевненості. У своїй гонитві за владою Хуррем усвідомлює значення її ночей з султаном, де вона стає володаркою над чоловіком.

Роксоляна зайняла особливе місце в серці султана та викликала ревності у інших жінок, але також виявилася дорогоцінною радницею, якої світ несправедливо недооцінював. Завдяки своїй мудрості та кмітливості, Роксолана надала Сулейманові цінні поради щодо призначення Ібрагіма на важливу державну посаду, оскільки вона вважала його найвідданішим підданим султана. Пізніше вона запропонувала Сулейманові укласти шлюб між Ібрагімом та Хатіджею, сестрою султана, з метою здобути прихильність його матері.

З народженням сина Мехмеда, а пізніше дочки Міхрімах та сина Селіма, Хуррем зміцнила свою позицію в суспільній ієрархії та почувалася ще впевненіше. Коли їй було всього двадцять років, вона вже народила трьох дітей. Ці діти належали до династії Османів, і вона біля них – султанша, володарка землі, куди її колись привезли як рабину. Її діти були для неї джерелом порятунку, підтримки та надії.

Хоча Хуррем отримала визнання та вплив у султана, її все ще мучило почуття неспокою. Вона почувалася в'язнем і віддала б усе, аби отримати справжню свободу та повернутися на батьківщину. Однак їй довелося змиритися з тим, що тепер вона живе на чужині, жорстокій і невблаганній, яка стала домом для її дітей. Душа юної султанші сповнена постійної туги за батьківщиною, Рогатином. Вона зберігає дорогі спогади про рідний край, зокрема українські пісні, в яких розповідається про турецький полон і душевний біль розлуки з рідним краєм. Думка про те, що вона, можливо,

більше ніколи не побачить Рогатина, наповнює її величезним сумом і розпачем.

Незважаючи на те, що Роксолана жила в Туреччині і народила султанських дітей, вона рішуче ідентифікувала себе як українка і глибоко любила свою батьківщину. Незважаючи на те, що її розлучили з домом, вона зберегла сильне почуття власної гідності та відмовилася підкорятися султану та його матері.

Народження третього сина Баязида було важливою подією. Ця подія мала глибокий вплив на молоду султаншу, оскільки не тільки зміцнила її владу над суперниками, але й прищепила їй почуття величі та честоловства.

У авторській характеристиці автор захоплюється своєю героїнею: «Хто із смертних мав зухвалість зрівнятися з титанами і хто міг зрівнятися? І чи могла замахуватися на велич невідома дівчина з України, жорстоко кинута в рабство, позбавлена свободи?... І коли вціліла, воскресла, народилася заново, то народилася вже не Хуррем, а тільки Хасекі й Роксоланою. Мала знайти в своїх часах місце не просте, а високе» [19, с. 26].

Любов і довіра султана до Роксолани дали їй можливість помститися тим, хто хотів її зла. Вона зосередилася на знищенні чотириогого кизляр-агу, який був помічником Валіде, і замінила його вірним яничаром Гасаном, який теж був з України. З часом Роксолана зібрала людей, яким довіряла, і вони допомогли їй здійснити задумане. Цей досвід дозволив їй усвідомити власну силу, і вона почала виступати проти фаворита султана Ібрагіма, відмовляючись від його подарунків і послуг.

Мужність жінки посилюється, коли вона дізнається, що її батьківщину спустошено. Незважаючи на незбагнений біль у своїй душі, вона керується бажанням допомогти своєму народу та повернути свою землю до життя. Хоча її серце обтяжене смутком, вона стримує свої емоції. Коли прибуває польський посол, гідна жінка сидить біля вельможного Сулеймана на її троні, не проливаючи жодної сльози, «сановно посміхалася панові Яну, а в самої у

душі лунали такі ридання, що від них міг би здригнутися цілий світ» [21, с. 300].

Після успішної інтеграції в гарем жінці вдалося усунути Гульфем і кинути виклик авторитету валіде. Вона навіть використала свою хворобу, щоб ще більше завоювати прихильність султана, який був готовий покинути інших своїх наложниць, щоб задовольнити її бажання. Незважаючи на заперечення валіде з релігійних причин, Хуррем залишилася непохитною і протистояла їй, не боячись гніву та ворожості, спрямованих на неї.

Рішучість Роксолани досягти влади і не дати Мустафі стати султаном не була простою примхою чи бажанням розкоші. Це було питання життя і смерті для її дітей. Вона знала, що якщо Мустафа займе трон, її діти будуть у серйозній небезпеці. Вони розглядатимуться як загрози його правлінню, і йому доведеться їх усунути, щоб забезпечити власну безпеку. Роксолана не могла цього допустити. Їй потрібно було знайти спосіб гарантувати, що її діти будуть у безпеці, навіть якщо це означатиме йти всупереч традиціям і кидати виклик встановленому порядку. Незважаючи на ці виклики, Роксолана залишалася непохитною у своїй рішучості досягти влади. Вона знала, що на кону життя її дітей, і була готова зробити все можливе, щоб захистити їх. Вона використала весь свій розум і хитрість, щоб завоювати вплив і силу, використовуючи свій розум і чарівність, щоб завоювати союзників і прихильників. Влада Роксолани була нелегкою. На цьому шляху вона зіткнулася з численними перешкодами та труднощами. Їй довелося боротися з ревностями та ворожістю інших дружин і наложниць Сулеймана, які бачили в ній загрозу своїм власним позиціям. Їй також доводилося орієнтуватися в складній і підступній політиці османського двору, де альянси постійно змінювалися, а лояльність завжди була під питанням. Прагнення Роксолани до влади й успіху підживлюється глибокою мотивацією – від неї залежала доля її дітей, народжених від Сулеймана. За правилами наступником султана був Мустафа, старший син Сулеймана та його дружини Махідеван. Однак,

згідно із законами Фатіха, усі інші спадкоємці повинні були бути фізично ліквідовані, щоб запобігти повстанню. Роксолана цілком усвідомлювала цю жорстоку традицію і знала, що вона повинна зробити все від неї залежне, щоб Мустафа не посідав трон. На кону було життя її дітей, і вона була готова піти на все, щоб захистити їх.

Для того, щоб жінка досягла влади, вона повинна була володіти такими якостями, як жорстокість і далекоглядність, щоб уникнути помилок і втратити прихильність свого начальника. Прикладом цього є історія Хуррем, яка зуміла полонити любов султана до такої міри, що той стратив свого найближчого радника, великого візира Ібрагіма, за те, що він погано про неї говорив. Незважаючи на чутки та звинувачення в тому, що вона чарівниця, яка за допомогою магії зачарувала султана, він залишався вірним їй і повністю довіряв їй. Ця вірність була настільки сильною, що він навіть допустив смерть власної матері, не виявляючи жодного занепокоєння. Здатність Хуррем отримати та зберегти владу є свідченням важливості володіння стратегічними та жорстокими якостями для досягнення успіху на владних позиціях.

Особиста боротьба головної героїні загострюється після смерті її старшої дитини, Мехмеди. Її охоплює глибоке почуття порожнечі та докорів сумління, оскільки вона покладала на нього великі надії. Агонія, яку вона переживає, подібна до агонії будь-якої матері, яка переживає втрату сина, оскільки частина її істоти тепер відсутня: «Темрява вповзала Роксолані в душу, заливала душу безнадійно» [19, с. 522].

Автор змальовує, як Роксолана поступово набувала законного статусу дружини правителя і здобувала владу не лише над султаном, а й над країною. Однак, незважаючи на успіх у мусульманській державі, вона переживає внутрішню кризу, яка все більше поглинає її. Навіть будучи могутньою жінкою, яка здійснила неможливе, вона відчуває себе в пастці та тужить за своєю батьківщиною. Коли вона випускає орлів із клітки, це символізує її прагнення до свободи. Вона пригадує, як разом зі своїми синами випускала

птахів і наказувала їм охороняти рай як нагадування про її минуле. Переповнена своїми емоціями, вона сидить на траві і плаче, змиряючись із суворими реаліями життя.

Роксолана вживає заходів, щоб негативні почуття та образа не заволоділи її свідомістю, беручи активну участь у благодійних акціях. Вона побудувала мечеть як данину пам'яті своєму покійному синові Мехмеду та планує побудувати додаткові споруди, такі як велике медресе, притулок для менш щасливих і лікарню на місці, де колись продавали рабів, відомому як Аврет. Базар. Роксолана виявляє співчуття до оточуючих в надії отримати співчуття у відповідь. Вона спілкується з послами та лідерами інших держав, зокрема Польщі та Угорщини.

Роксолана бажає, щоб на троні сів один із її синів, але знає, що здобути владу – важка й небезпечна справа. Після того, як їй вдалося усунути Мустафу, першого сина Сулеймана з Махідеврана, вона зіткнулася з дилемою вибору між двома своїми синами, Селімом і Баязидом, обидва з яких жадають влади і не можуть зрозуміти один одного. Прагнення Роксолани до влади породжене не лише материнським честолюбством, а й бажанням змінити закони імперії. Її посада валіде, титул вищий, ніж титул султанші, дозволяє їй зміцнити владу як матері сина султана. Якщо її мрія про перетворення імперії стане реальністю, це буде для неї значним досягненням. Однак її сини по-різному підходять до здобуття влади, що може стати на заваді її планам.

Селім, який має руде волосся та зелені очі, і ненайкращі риси – розпусний, жорстокий і п'яниця. Він відомий своєю впертістю і суворістю. З іншого боку, Баязид нагадує матері роздвоєння особистості Сулеймана, більш слухняний. Роксолана мусить вибрати одне з двох і вирішує принести в жертву хворого Сулеймана заради досягнення своєї мети. Вона демонструє велику рішучість і наказує своїм підлеглим вважати султана мертвим, але вони зраджують її, дозволяючи йому одужати. Роксолана засуджена до страти, але робить останню відчайдушну спробу врятуватися, написавши любовного

листа до султана, в якому вона звертається до нього як до Бога, диявола, грізного султана, приреченого, злочинця та бажаного переможця. Причини цього вчинку можна пояснити її єдиною метою, яка полягала в тому, щоб перетворити свого противника та потенційного ката на союзника. Цей намір було зрозуміло в заключному тексті повідомлення:

«О вороже любий! Не можу без тебе!
Глухі будуть ночі без твого зітхання,
Німі й посивілі дороги без твоїх кроків,
Небо й води темні без твоїх очей» [19, с. 630].

Султан, який був могутнім правителем над усім світом, був глибоко вражений словами Роксолани. Він зрозумів, що не може змусити себе завдати їй шкоди, тому що дуже любить її. Йому було соромно за те, як він повадився з нею в минулому, був байдужим і жорстоким до неї, і шкодував, що не приділяв їй більше уваги. Його серце було сповнене суперечливих емоцій, коли він намагався змиритися зі своїми почуттями до Роксолани та своєї ролі правителя. Незважаючи на свою силу й владу, він був безсилий проти влади, яку вона мала над його серцем.

Вплив Роксолани на Сулеймана був величезним, оскільки вона змогла перетворити його з холоднокрівного вбивці на жалісливу людину, яка могла пробачити зраду своєї коханої, злочин, який у той час в імперії карався смертю. Її вплив на нього був настільки сильним, що суттєво змінило його поведінку та погляди на життя.

Смерть сина Хуррем від рук Сулеймана Баязида та його трирічної дитини стала для неї нищівним ударом. Через це вона захворіла і врешті-решт призвела до її смерті. Автор підкреслює, що причиною її смерті була не лише фізична хвороба, а й усвідомлення того, що вона не змогла захистити своїх дітей, незважаючи на багато труднощів і ворожість. Автор припускає, що неможливо створити справжнє відчуття родини та приналежності в чужій країні, оскільки їй бракує культурного багатства та родових зв'язків,

необхідних для створення міцного фундаменту. По суті, створити сім'ю в місці, позбавленому історії та традицій, неможливо.

П. Загребельний рішуче стверджував, що Роксолана загинула не через свій вік чи плин часу, а радше від величезного болю й страждань, які їй довелося пережити. Проживаючи на чужині, Роксолана була змушена постійно відстоювати своє право на існування, на те, щоб до неї ставилися як до повноцінної та незалежної жінки, а не просто як до іграшки всеосяжного султана. Незважаючи на своє становище королеви, Роксолана постійно боролася за збереження своєї волі та незалежності, борючись із гнобительськими силами, які прагнули контролювати та обмежувати її. Її життя було постійною боротьбою, і саме ця невпинна боротьба за власну ідентичність і свободу зрештою призвела до її смерті.

На думку П. Загребельного, причиною її смерті була не просто старість, а поєднання духовного й фізичного виснаження. Це виснаження було спричинене постійною боротьбою, з якою вона стикалася, намагаючись захистити своїх дітей і забезпечити їм майбутнє, незважаючи на те, що вона була розлучена з батьківщиною. Більше того, її відчай ще більше посилювався бездушністю султана Сулеймана, який, будучи вихованим у культурі жорстокості в Османській імперії, здавалося, не вплинув на смерть власних дітей.

П. Загребельний майстерно створив історичний роман, який оживляє дивовижну історію Роксолани, змальовуючи її як справді унікальну українку, яка піднялася з рабства і стала правителькою Османської імперії. Автор спритно вловлює її внутрішню боротьбу та роздвоєність, зображуючи її як господиню та рабiniu, мудру та досвідчену, але також добру та співчутливу, коли це необхідно. Незважаючи на те, що Роксолана була затятою патріоткою своєї батьківщини, вона була змушена пристосовуватися до суворих законів та умов життя Османської імперії, які зробили її спритною, а часом і жорстокою інтриганкою. Проте їй вдалося зберегти свою жіночність і невгамовну жагу до

знань, що допомогло їй підкорити серце могутнього султана і досягти небувалого успіху на світовій арені. Цим Роксолана залишила незгладимий слід не лише в історії Сходу, а й Європи XVI ст.

П. Загребельний використав суміш звичайних і новаторських прийомів, щоб створити образ Роксолани, який не лише зафіксував її зовнішність, але й заглибився в її найпотаємніші думки та почуття.

Дослідниця О. Барабанова робить примітку: «Для повноцінного і всебічного створення образу жінки автор надає великого значення у романі діалогам та монологам, які представлені дуже яскраво. Діалогів, власне, більше, ніж монологів. Характерною ознакою є наявність внутрішнього мовлення, у якому найповніше передаються процеси думання та переживання. Внутрішнє мовлення героїні – найцікавіша прикмета роману. Тут Роксолана залишається тією ж дівчиною, що росла в Рогатині і зберегла його у серці» [6, с. 18].

В оцінці своєї героїні П. Загребельний красномовно висловив свої думки: «Власне, роман – це історія боротьби нікому не знаної дівчини й жінки за свою особистість, за те, щоб уціліти, зберегти і вберегти себе, а тоді вознестися над оточенням, може, й над цілим світом» [19, с. 677].

ВИСНОВКИ

Зображення Роксолани, дружини Сулеймана Пишного, привертає увагу істориків та письменників через тривалий вплив Османської імперії на людство. Це захоплення призвело до появи численних літературних творів, які інтерпретують і зображують її образ по-різному, відображаючи унікальні точки зору та інтерпретації відповідних авторів.

Рецепцію сюжету Роксолани аналізували як українські, так і зарубіжні митці XX – початку XXI століття. Досліджуючи різноманітні інтерпретації цієї легендарної постаті, вимальовується більш повний і відтінковий образ Роксолани. Сюжет і образи, використані в цих роботах, виявили чіткі відмінності в тому, як письменники різних періодів часу зображували цього героя. У результаті можна зробити кілька висновків щодо еволюції репрезентації Роксолани протягом історії.

Образ Роксолани одночасно є вічним і світовим, тому що виходить за межі оригінального твору та має загальнолюдське значення. Його актуальність залишається незмінною протягом століть і продовжує надихати митців у різних країнах і жанрах на створення шедеврів у різних формах мистецтва. Українська дівчина Роксолана, також відома як Анастасія Лісовська, яка була законною дружиною правителя Османської імперії, стала емблемою краси, розуму, патріотизму та незрівнянного кохання.

У XX – XXI століттях образ Роксолани став загальновизнаним символом історичної літератури в різних жанрах. Використовуючи легенду про цю відому українку, автори спробували відтворити умови її життя, заглибитися в унікальні сторони її характеру та розкрити таємниці її вражаючого сходження. У нашому дослідженні проаналізовано чимало творів української літератури, зокрема «Роксоляна» Осипа Назарука, «Роксолана» Павла Загребельного, «Степова квітка» Миколи Лазорського, історичний роман у віршах Марії Балашової «Вінок Роксолани», еротична повість Юрія Винничука «Житіє

гаремное». Кожна з цих робіт прагне по-своєму передати сутність Роксолани, вносячи свій внесок у спадщину цієї легендарної постаті.

Зображення долі Роксолани в мистецьких творах дуже різняться в різних письменників і культур, зокрема європейської, турецької та української. В українських інтерпретаціях Роксолана постає як високоморальна постать, яка прагне всіма способами допомогти своєму народові, а в турецьких – як хитра та розумна інтриганка. Рецепція постаті Роксолани у світовій літературі – складний і багатогранний процес, на який впливають різноманітні чинники, зокрема й національні перспективи. Українські письменники сприймають Роксолану як позитивну та виняткову особистість, тоді як турецькі автори схильні бачити в ній причину занепаду Османської імперії. Таким чином, образ Роксолани в різних культурах і літературних творах дуже різноманітний і не може бути інтерпретований однозначно.

Літературні твори мали значний вплив на еволюцію кінематографа, і цей жанр також досліджував тему Роксолани, зробивши її образ інтермедійним.

У нашій роботі образ Роксолани розглянуто на прикладі двох творів: «Роксоляни» (1930) О. Назарука та «Роксолани» (1979) П. Загребельного.

У романі О. Назарука «Роксоляна» постає перед нами образ полонянки, яка своєю безпосередністю, природним розумом, простотою та гідністю змогла полонити серце султана Сулеймана. У романі ефектно передається боротьба молоді Настусі, яка була розлучена з батьківщиною, але зуміла утвердитися на чужині. Автор вдало фіксує внутрішні негаразди героїні, яка розривається між прийняттям чужої віри, щоб вижити, та забезпеченням майбутнього своїм дітям із Сулейманом. Роксолана зображена як складна постать, яка має як позитивні, так і негативні риси характеру, але автор підкреслює, що обставини, зокрема боротьба за виживання, сформували її такою, якою вона є.

Отже, психологічна сфера, яку О. Назарук змальовує в образі Роксолани, багатогранна і складна. Він охоплює її найпотаємніші думки та емоції, які

часто суперечливі, але служать для побудови всебічного та автентичного уявлення про цю видатну українку.

Намагаючись розгадати загадку Роксолани, О. Назарук провів одне з найперших історико-психологічних досліджень. Згодом, у 1980-х роках, письменник Павло Загребельний заглибився у створення численних історичних романів, серед яких і роман «Роксолана» 1978-1979 років. У цьому романі також була зображена трагічна історія видатної українки, але з більш заплутаним зображенням її внутрішньої боротьби порівняно з версією О. Назарука. «Роксолана» П. Загребельного була пройнята сильнішим почуттям внутрішнього конфлікту.

На початку роману П. Загребельний заглиблюється в складні переживання героїні, яка опиняється на борту корабля як рабіня. В середині неї відчутна внутрішня боротьба – вона прагне смерті, але водночас хоче жити. Її душа поглинена агонією, коли вона співає пісні, які спростовують її внутрішнє хвилювання. Незважаючи на це, її бажання вижити зрештою перемагає. Протягом усього роману Анастасія-Роксолана залишається неспокійною. Її оточують незнайомі люди, мова та звичаї, і єдиний її відпочинок – це співи в гаремі та дзвінкий сміх, що привертає увагу валіде, а згодом і самого султана Сулеймана. Постійна розлука з батьківщиною та незнайомість оточення повільно роз'їдають її душу. Однак вона знаходить розраду в своїх рідних піснях, які забезпечують таку необхідну опору серед гнітючого середовища гарему.

У романі О. Назарука Роксолана відчувала любов до султана, а у творі П. Загребельного героїня Хуррем зневажає султана, для неї він символ жорстокості й тиранії. Султан поневолив народ Хуррем і відокремив її від сім'ї та батьківщини, залишивши її з гарячим бажанням помститися. Незважаючи на це, Хуррем розуміє, що єдиний спосіб досягти своєї мети – це зблизитися з султаном і його найближчим оточенням. Це усвідомлення дає їй сили виконати пристрасний танець перед Сулейманом, який привернув його увагу, і

він кинув їй свою хустку на знак зацікавленості. Під час їхньої спільної ночі Хуррем вражає султана своїми великими знаннями поезії, мови та східної культури.

Сулейман був дуже закоханий у Роксолану і виявляв свою прихильність, виконуючи кожне її бажання та щедро обдаровуючи її. Роксолана була розумною жінкою, яка розуміла, що своїми жіночими чарами та красою може вплинути на султана, і багато разів їй це вдалось. Однак, проводячи більше часу з Сулейманом, вона також закохалася в нього. Для неї це було несподівано, адже для того, щоб стати його законною дружиною, їй довелося прийняти іслам і жити за його законами. Незважаючи на те, що їй подобалося бути матір'ю для своїх п'яťох дітей, вона сприймала це як можливість отримати ще більше влади та піднятися над іншими жінками як мати дітей султана. Але її дії були також керовані глибшою мотивацією – вона знала, що згідно із законом Фатіха, її сини перебувають у постійній небезпеці, якщо не займуть трон. Тому Роксолана хотіла стати єдиною дружиною султана.

З кожним кроком свого сходження до влади Роксолана зміцнює свою ідентичність і вплив. Вона отримує престижний титул Хасекі, стає дружиною султана і перемагає таких суперників, як Махідевран, Валіде, Ібрагім і Мустафа. У своєму прагненні до домінування вона також усуває тих, хто становить загрозу її правлінню. Незважаючи на своє прагнення до влади, Роксолана залишається відданою благодійним справам. Вона намагається допомогти своїй Батьківщині Україні, будуючи школи та мечеті, займаючись благодійністю. Однак її засмучує те, що її сини мало прив'язані до українського коріння. Навіть коли Баязид відвідував Україну, він не виявляв жодного емоційного зв'язку з краєм, що завдавало Роксолані великого болю. Більше того, Україна продовжує страждати від нестримного грабунку та загибелі людей, як вона безпорадно зауважує.

Роксолана усвідомила, що її життя було змарнованим, і вона почувається безсилою зробити будь-який позитивний вплив на свій народ,

країну чи родину. Незважаючи на усунення Мустафи, Баязид також не зміг претендувати на трон свого батька і згодом був страчений Сулейманом за спробу державного перевороту. Це був останній удар для Роксолани, через який вона захворіла і зрештою призвела до передчасної смерті на 52-му році життя. П. Загребельний зазначає, що її смерть була спричинена не старістю, а стражданнями, які вона пережила, зокрема усвідомленням того, що вона не змогла захистити своїх улюблених дітей, за яких вона боролася, і тим фактом, що вона була розлучена зі своїм Батьківщиною, родина, країна.

В історичному романі П. Загребельного змальовано яскравий портрет видатної українки, яка, кинувши виклик обмеженням свого оточення, прославилася своїм інтелектом і рішучістю. Незважаючи на проживання в Османській імперії, де жінки були замкнені в гаремі, Роксолана утвердилася як особистість, жінка і навіть державний діяч. Її слава поширилася далеко й широко, викликаючи до неї як захоплення, так і неприязнь. Тим не менш, вона залишила по собі міцний спадок як національний символ української ідентичності та гордості, зберігаючи любов до свого народу, традицій і культури навіть у полоні.

Роксолана – історична постать, історія якої століттями полонила уяву письменників. У її історії йдеться про українську рабіню, яка закохалася у могутнього султана Сулеймана, лідера Османської імперії. Багато письменників надихалися цією таємничою історією кохання, намагаючись розгадати її таємниці та зберегти пам'ять про Роксолану.

Про визначну українську жінку впродовж XX – початку XXI століття писали численні твори як українських, так і закордонних письменників. Її образ зображували в різних формах мистецтва, причому кожен художник підходив до її історії з власної точки зору та інтерпретував її долю відповідно до власного розуміння історичних документів та джерел. У результаті про неї було написано значну кількість художніх творів, відомих під загальною назвою «Роксоланіана», які з часом поповнюються новими доповненнями.

Через покоління її образ залишається втіленням жіночої краси та розуму в поєднанні з непохитною рішучістю та наполегливістю, які були необхідними для її виживання в суворих умовах турецького гарему.

Після проведення обширних досліджень та аналізу різноманітних літературних джерел було встановлено, що зображення Роксолани стало символічним відображенням української ідентичності. Таким чином, це слугує моделлю для людей, як зберегти свої переконання та позитив за будь-яких обставин. Її історія є свідченням того, як важливо зберегти сильний дух і зробити значний вплив на історію свого народу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрусів Степанія. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX століття. Львівський національний університет імені Івана Франка; Тернопіль: Джура, 2000. 340 с.
2. Арон Раймон. Мир і війна між націями. Київ: Юніверс 2000. 644 с.
3. Баран Євген. Українська історична проза другої половини XIX – початку XX століття. Львів: Логос, 1998. 144 с.
4. Бернадська Н. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція: Монографія. Київ: Академвидав, 2004. 368 с.
5. Біляцька В. Метатип Роксолани як пам'ять культури: декодування образу (на матеріалі історичного роману у віршах М. Балашової «Вінок Роксолани». Таїни художнього тексту: збірник наукових праць, Дніпропетровськ, Ліра, 2014, Вип. 17. С. 15-22.
6. Барабанова О. Засоби творення жіночого образу в романі П.Загребельного «Роксолана». Філологічні науки. Вісник Запорізького національного університету, 2008. № 2. С. 18-24.
7. Винар Любомир. Початки і ранній розвиток української козаччини: вибрані питання типології козацької організації і періодизації козацької доби (Деякі гіпотези і висновки) // Винар Любомир. Козацька Україна. Вибрані праці. Київ–Львів–Нью-Йорк–Париж, 2003. С. 282-292.
8. Винничук Юрій. Житіє гаремное. Харків: Фоліо, 2016. 190 с.
9. Гейзінга Йоган. Homo Ludens / Пер. з англ. Олександра Мокровольського. Київ: Основи, 1994. 248 с.
10. Гром'як Р. Ковалів Ю. та ін. Літературознавчий словник-довідник, Київ: ВЦ «Академія», 1997. 498 с.
11. Грушевський Михайло. Історія України-Руси. Том IV. Київ: Наукова думка, 1993. 535 с.
12. Гуляк А. Становлення українського історичного роману. Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. 293 с.
13. Геллер Ернест. Розум і культура. Історична роль раціональності та раціоналізму. Харків: Акта, 2004. 298 с.
14. Дейвіс Норман. Європа. Історія. Київ: Основи, 2000. 1464 с.
15. Державин Володимир. Національна література як мистецтво / Мистецька мета і метода національної літератури // Українське слово. Київ: Рось, 1994. Т. 3. С. 597-608.
16. Дончик В. Історія української літератури XX століття: у 2 кн, Кн.2: Друга половина XX ст. Київ: Либідь, 1995.
17. Дерменджі О. Трансформації сюжетів та образів у художній літературі (на матеріалі творів про Роксолану), Автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2006. 20 с.
18. Забужко Оксана. Філософія української ідеї та європейський контекст. Київ: Основи, 1993. 126 с.
19. Загребельний П. Роксолана, Харків: Фоліо, 2004.

20. Загребельний П. Роксолана. Серія “Романи й повісті”. Книга перша. Київ 1979.
21. Зборовська Н. Моделювання образу Роксолани у романі Павла Загребельного, „Січеслав” 2005. № 3. С. 300-306.
22. Заярнюк Андрій. Література в історії та історіографії // Історії літератури. Київ: Смолоскип; Львів: Літопис, 2010. С. 1-40.
23. Іванченко Раїса. Історична місія сучасного історичного роману (Роздуми над проблемою) // Вісник Запорізького національного університету. 2010. № 2. С. 111-117.
24. Ільницький М. Людина в історії (сучасний український історичний роман). Київ: Дніпро, 1989. 356 с.
25. Ільницький Микола. Минувшина – наука на майбутнє // Юліан Опільський. Твори в 4 томах. Том 1. Львів, 1994. С. 3-16.
26. Ільницький М. У фокусі віддзеркалень: Статті. Портрети. Спогади. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2005. 552 с.
27. Ісаєвич Ярослав, Українське суспільство доби Бароко // Українське Бароко. Том 1. Харків: Акта 2004. С. 49-81.
28. Козелек Райнгарт. Минуле майбутнє. Київ: Дух і літера, 2005. 375 с.
29. Козелек Райнгарт. Часові пласти. Київ: Дух і літера, 2006. 429 с.
30. Кочубей Ю. Доля, образ, символ (Роксолана в літературах Європи), „Слово і час” 2001. № 8. С. 52-58.
31. Кримський А. Історія Туреччини, Київ-Львів: Олір 1996. 288 с.
32. Лазорський Микола. Степова квітка. Київ: Україна, 1992. 313 с.
33. Мельничук Б. Випробування істиною: Проблема історичної та художньої правди в українській історико-біографічній літературі (від початків до сьогодення). Київ: Академія, 1996. 272 с.
34. Мицик Ю. Плохій С. Стороженко І. Як козаки воювали: історичні розповіді про запорізьких козаків, Дніпропетровськ: Промінь, 1990.
35. Набитович І. Пам’ять, історична проза та формування національної ідентичності // Слово і Час. 2022. № 4 (724). С. 45-57.
36. Набитович І. Мікроісторії як фрактальне ядро історіософських ідей у романі Миколи Лазорського “Степова квітка” // Філологічні діалоги. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2017. Вип. 4. С. 129-139.
37. Набитович І. Літературна рецепція філософії історії в романі Миколи Лазорського “Степова квітка” // Філологічний дискурс: Збірник наукових праць Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Вип. 4. С. 107-116.
38. Наєнко М. П’ятиліття українського роману: Літературно-критичний нарис, Київ 1985.
39. Назарук О. Роксоляна, Львів: Атлас, 1930. 301 с. (Репринтне відтворення видання 1930).
40. Назарук О. Роксоляна. Історична повість з 16 століття, Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2016. С. 11-353.

41. Наливайко Дмитро. Літературна компаративістика вчора і сьогодні // Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія / За заг. ред. Дмитра Наливайка. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2009. С. 5-42.
42. Полонська-Василенко Н. Історія України, Том 1: До половини XVII сторіччя, Мюнхен: Українське видавництво 1972.
43. Ромащенко Л. Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Основні напрямки художнього руху, Черкаси 2003. 388 с.
44. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Переклав із англійської Петро Тарашук. Київ: Основи 1994.
45. «Таємниця Євразії, або Жінка і чоловік з погляду вічності» (розмова Людмили Тарнашинської з Павлом Загребельним), „Березіль” 2000, № 7–8. С. 168-171.
46. Феденко П. Вплив історії на український народний характер / Панас Феденко // Науковий збірник Українського Вільного Університету в Празі. Прага: Український [Вільний] Університет, 1941. Том 3. С. 375-385.
47. Хом'як Т. Психологізм як один із засобів характеротворення образу Роксолани (за романом О. Назарука «Роксоляна», [у:] Філологічні науки. Вісник Запорізького національного університету 2008, № 2. С. 249-253.
48. Червінська О. Традиційний історичний персонаж і його функції в художньому тексті [у:] Поетика, Київ: Наукова думка 1992. С. 151-164.
49. Чухліб Т. Козаки та яничари. Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500 – 1700 рр. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія" 2010.
50. Шевчук О. До питання про дефініцію поняття «Традиційний історичний персонаж». [у:] Проблеми сучасного літературознавства 2014. № 18. С. 111-122.
51. Шутко О. Роксоляна: міфи та реалії, Тернопіль: Богдан 2015. 272 с.
52. Шутко О. Жіночий султанат: влада та кохання. Листи Хюррем (Роксолани), Міхрімах, Нурбану, Сафіє, Кьосем, Хатідже Турхан (Надії), Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. с. 11-17.
53. Ясинська Н. Одвічна загадка краси // Роксолана у світі: Історико-краєзнавчий збірник [До 500-річчя від часу народження Роксолани], автори-упорядники: Б. Гаврилів, І. Миронюк, Івано-Франківськ, 2008. С. 33-35.
54. Яковенко Наталія. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с.
55. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття (Волинь і Центральна Україна), Київ: Наукова Думка 1993.
56. Янів Володимир. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен: Український Вільний Університет, 1993. 217 с.